

PERINA VUKŠA NAHOD
DUBRAVKA IVŠIĆ MAJIĆ
Institut za hrvatski jezik
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
pvuksa@ihj.hr
divsic@ihj.hr

EMINA BERBIĆ KOLAR
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10, pp 330, HR-31000 Osijek
eberbic@foozos.hr

OD *ANGURIJE* DO *PIPUNA* – LEKSEMI SA ZNAČENJEM 'LUBENICA' I 'DINJA' U HRVATSKIM MJESNIM GOVORIMA

U radu¹ se na temelju podatka iz upitnika za *Hrvatski jezični atlas*, dijalektnih rječnika i radova te neobjavljene dijalektne građe prikupljene recentnim terenskim istraživanjem donosi kartografski prikaz leksema sa značenjem 'lubenica' i 'dinja' u kajkavskome, čakavskome i štokavskome narječju hrvatskoga jezika na području Republike Hrvatske te njihova dijalektološka i etimološka analiza. Radom se želi doprinijeti hrvatskim geolingvističkim istraživanjima, posebice u semantičkome polju *kuhinje*.

---

¹ Ovaj je rad nastao u okviru projekta *Od fertuna do peruna – dijalektološka i etimološka analiza leksema povezanih sa semantičkim poljem kuhinje* (DIJETA), koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorni su samo autori te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

1. Uvod

Leksička je raznovrsnost hrvatskih mjesnih govora izrazita i dosad uglavnom bilježena u dijalektološkim radovima, napose rječnicima iz svih triju hrvatskih narječja. Posljednjih dvadesetak godina znatniji je broj radova koji tematizira leksičke, fonološke ili morfološke varijacije u svim hrvatskim narječjima ili njihovu dijelu².

Dijalektne potvrde ponajprije pokazuju fonološke i morfološke značajke pojedinoga mjesnoga govora te posebnosti pojedinoga narječja. Osim toga, mogu upućivati na načine i vrijeme nastanka riječi te s pomoću kartografskoga prikaza omogućiti zaključivanja o izoglosama.

Leksičke inačice neiscrpna su tema, a u ovome smo radu odlučili načiniti analizu leksema sa značenjem ‘lubenica’ i ‘dinja’ u hrvatskim mjesnim govorima. Riječ je o prvome radu u sklopu projekta *Od fertuna do peruna* – dijalektološka i etimološka analiza leksema povezanih sa semantičkim poljem *kuhinje* (DIJETA)³, kojim se želi doprinijeti hrvatskim dijalektološkim, geolingvističkim, etimološkim, frazeološkim i paremiološkim istraživanjima. Projekt se temelji na kombinaciji terenskoga istraživanja i ekscerpiranja građe iz postojećih dijalektnih, etimoloških, frazeoloških i etnografskih vrela.

2. Ciljevi i metodologija

Cilj je ovoga rada prikupiti potvrde za lekseme sa značenjem ‘lubenica’ i ‘dinja’ u hrvatskim mjesnim govorima, analizirati ih i prikazati na jezičnim zemljovidima, pritom utvrđujući izoglose i etimologije potvrđenih leksema.

Da bismo dobili relevantne podatke trebalo je proći nekoliko faza; od ekscerpiranja postojeće građe, prikupljanja građe terenskim istraživanjem, preko naglašavanja, usustavljanja, analize i provjere građe, do izrade zemljovida.

Prikupljanje građe obuhvaćalo je ekscerpiranje i unos podataka iz: a) upitnika za *Hrvatski jezični atlas* (HJA)⁴, b) dijalektnih rječnika i radova te c) neobjavljene

² V. npr. Celinić 2021; Celinić i Menac-Mihalić 2022; Crnić i dr. 2014; Jozić, Vukša i Čurković 2011; Menac-Mihalić i Celinić 2014; 2016; 2018; 2019; Spicijarić Paškvan 2015; Vranić 2017; 2019; Vukša Nahod i Ivšić Majić 2021.

³ Projekt se provodi u Institutu za hrvatski jezik. Voditeljica je projekta dr. sc. Perina Vukša Nahod, a suradnici su (abecednim redom): dr. sc. Martina Bašić, prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar, dr. sc. Tomislava Bošnjak Botica, dr. sc. Anita Celinić, dr. sc. Mirjana Crnić Novosel, doc. dr. sc. Joža Horvat, dr. sc. Dubravka Ivšić Majić, dr. sc. Željko Jozić, prof. dr. sc. Mate Kapović, dr. sc. Ivana Kurtović Budja, doc. dr. sc. Marija Malnar Jurišić, doc. dr. sc. Marina Marinković, dr. sc. Bruno Nahod, izv. prof. dr. sc. Davor Nikolić, dr. sc. Ivana Oraić Rabušić, izv. prof. dr. sc. Evelina Rudan Kapec i doc. dr. sc. Josipa Tomašić Jurić.

⁴ Riječ je o neobjavljenim upitnicima osmišljenima za rad na *Hrvatskome jezičnom atlasu*.

građe prikupljene recentnim terenskim istraživanjem u sklopu projekta *Od fertuna do peruna* (v. Popis punktova).

Pritom smo svjesni određenih problema i nedoumica koji proizlaze kombiniranjem podataka iz različitih izvora.

Recentna dijalektološka istraživanja omogućuju nam potvrde i provjere podataka o leksemima koje istražujemo, te nam ispitanik može potvrditi koliko dugo rabi pojedini leksem, jesu li ga primjerice rabili njegovi roditelji, djedovi ili bake, ali i rabi li dva leksema ili možda više njih istodobno za neki pojam. S druge pak strane, pri preuzimanju građe iz postojećih izvora suočavamo se s nemogućnošću provjere zabilježenih potvrda. Primjerice, u mnogim su mjesnim govorima kajkavskoga narječja u upitnicima za HJA zabilježeni odgovori za ‘lubenicu’ i ‘dinju’, iako je općepoznato da je riječ o području na kojemu te biljke nisu autohtone. Katkad je riječ o nazivima koji nisu istovjetni onima iz hrvatskoga standardnog jezika (npr. *dinjabuča*, *grčka*), no uglavnom jesu.⁵ Te nam potvrde ujedno govore i o tome da je uzgoj i/ili konzumacija lubenica i dinja novija pojava u sjevernim i sjeverozapadnim dijelovima Republike Hrvatske te da nema razvedenoga nazivlja, kakvo je primjerice u onim krajevima gdje se navedene biljke stoljećima uzgajaju. U Dalmaciji se nerijetko razlikuju pojedine vrste dinje, primjerice ‘dinja s glatkom korom’ i ‘dinja s hrapavom korom’.

Stoga smo se u radu odlučili svaki naziv koji su istraživači zabilježili na terenu te koji je zabilježen kao odgovor u upitnicima za *Hrvatski jezični atlas* unijeti kao podatak za kartografski prikaz. Ako je pak ispitanik rekao da u njegovu govoru ti leksemi ne postoje, nisu uneseni na zemljovide.

Sve navedeno upućuje na to da naš posao nije dovršen jer je ovaj rad početni model obrade građe i vrlo je vjerojatno da će se broj punktova dopunjavati te karte mijenjati i korigirati tijekom trajanja projekta kako se određena, mahom starija građa, bude provjeravala i preispitivala.

Unesena je, stoga, građa za 306 mjesnih govora, među kojima je 139 čakavskih govora, 106 štokavskih govora, 60 kajkavskih govora te 1 mjesni govor označen kao čakavski/štokavski. Nakon toga slijedila je dijalektološka i etimološka

---

U njima se bilježi dijalektološka građa, dijelom i onomastička, iz svih triju hrvatskih narječja od prošloga stoljeća do danas. Temeljni dio upitnika sadržava više od 2000 pitanja prema tematskim područjima, npr. čovjek i tijelo, domaće životinje, povrće i cvijeće. Nakon toga slijedi dio o istraženoj mjestu te podatci o ispitaniku i istraživaču. Svi su upitnici pohranjeni u Institutu za hrvatski jezik.

⁵ Valja ipak istaknuti da dinja i lubenica niti na kajkavskim područjima nisu sasvim nove kulture jer se riječi za njih nalaze u kajkavskim rječnicima 17. st. i 18. st. U značenju ‘dinja’ zabilježen je leksem *dinja* kod Habledića, Belostenca, Jambrešića i Patačića (RKKJ I: 390), dok su u značenju ‘lubenica’ zabilježeni leksemi *dinja vodenjača* (Belostenec) (RKKJ I: 390), *grčka* (Habledić, Belostenec, Jambrešić, Patačić) (RKKJ I: 667) te *lubenica* i *ljubenica* (Belostenec; s time da *ljubenica* ima naznaku da je slavonska riječ) (RKKJ II: 532, 545).

analiza podataka te izrada kartografskoga prikaza leksema prema arhileksemima i dijalektnim (fonološkim ili naglasnim) varijacijama.

Kada je riječ o transkripciji, kod dijalektnih rječnika i radova držali smo se načela da se zadrži originalna transkripcija te posljedično da se preuzimaju i naglašeni i nenaglašeni potvrđeni primjeri. Radom na digitalizaciji upitnika⁶ za *Hrvatski jezični atlas* utvrđeno je nekoliko nedosljednosti⁷, a uvidom u cjelokupnu građu pojedinoga upitnika nastojali smo ih usustaviti kada smo bili sigurni u provedbu promjena. Među ekscerpiranim primjerima bilježenje pojedinih vokala i konsonanata bilo je različito, te smo ih uskladili prema hrvatskoj dijalektološkoj transkripciji. Palatalni sonanti katkad su se zapisivali digrafima *lj* i *nj*, ili sa znakom iznad *ḷ* ili ispod sonanta *l*. Sve smo inačice ujednačili u *l* i *ñ*. Neslogotvorno *i* pisano je na dva načina: *ī* i *î* te je usustavljeno u *î*, nazalno *j* kao *ǰ* i *ǰ̃*, što je usustavljeno u *ǰ̃*, labijalizirani *u* kao *u* i *ü*, što je pak usustavljeno u *ü*. Znakove naglasaka zasad nismo mijenjali, niti ujednačavali⁸.

3. Analiza

Lubenica i dinja jednogodišnje su povrtne biljke iz porodice bundeva ili tika-va, *Cucurbitaceae*. Plodovi su lubenice okruglo ovalni do izduljeno ovalni, a kora je ploda jednobojno zelena ili s tamnijim i svjetlijim uzdužnim šarama. Unutarnji jestivi dio ploda najčešće je crvene boje. Dinje se pak razlikuju prema plodu, što će se vidjeti i iz analizirane građe, a mogu biti *kantalup-dinje* ili *rebrače* čiji su plodovi okrugli ili spljošteni sa širokim rebrima i bradavičastom korom, a meso im je bijele, zelene, žute ili crvene boje; *mrežatice*, sa slabo izraženim rebrima ili bez njih, mrežastom korom i mesom smaragdozelene boje te *glatke dinje* koje imaju duguljaste plodove glatke kore, a meso crvene ili zelene boje (v. HE s. vv. *lubenica*, *dinja*).

U suvremenim rječnicima hrvatskoga standardnog jezika definicije nisu identične. U HER-u i VRHJ-u gotovo su podudarne; lubenica je definirana kao voće, a dinja kao povrtna biljka **lubènica** bot. jednogodišnje voće (*Citrullus vulgaris*, *Citrullus aedulis*) iz porodice bundeva (*Cucurbitaceae*) velika okrugla ploda zelene ili prugaste kore, iznutra crvena; čentrun, četrun, sladun, usp. bostan;

⁶ Digitalizacija upitnika provedena je u sklopu projekta *Digitalna obradba hrvatske narječne građe* koji je od 2007. do 2012. godine u Institutu za hrvatski jezik vodio dr. sc. Željko Jozić.

⁷ V. i Celinić (2021: 82–83).

⁸ To uglavnom znači da je u upitnicima za primjere iz govora u kojima postoji samo jedan kratki naglasak katkad bilježen znak [˘], a katkad [˙]. Budući da je utvrđivanje i provjera akcenatskoga sustava dugotrajan proces, usustavljivanje transkripcije u svim upitnicima HJA-a i dostupnoj građi postavljen je kao finalni zadatak projekta. Provjeru i usklađivanje vokalskoga, konsonantskoga i naglasnoga sustava provodit će suradnici na projektu *Od fertuna do peruna* mjerodavni za pojedino narječje, dijalekt ili skupinu govora.

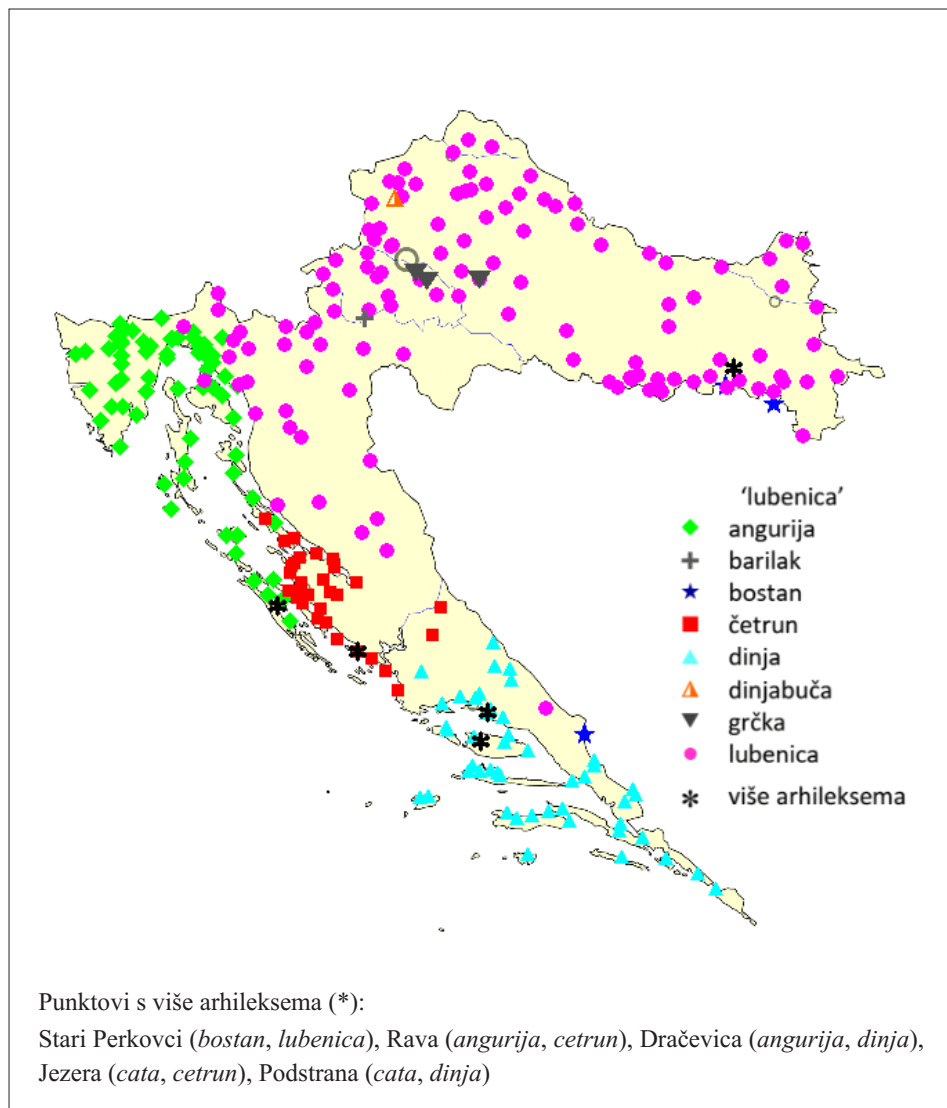
dinja bot. jednogodišnja povrtna biljka (*Cucumis melo*), iz porodice bundeva (*Cucurbitaceae*), daje žut, sladak plod; cata, melona, mlun, pipun (HER).

U VRH-u, RHJ-u i ŠR-u pak i lubenica i dinja su biljke, a definicije su uvelike slične: npr. **lubènica** BOT 1. jednogodišnja zeljasta biljka s velikim zelenim okruglim plodom, 2. velik okrugao, sočan, jestiv i sladak plod istoimene biljke, zelene ili prugaste kore i crvena mesa s crnim sjemenkama, a **dinja** BOT 1. jednogodišnja povrtna zeljasta biljka iz porodice bundeva, 2. slatki žuti jestivi plod → melon, pipun, 3. *REG* → lubenica (2) VRH.

U Upitniku za HJA oba se leksema nalaze u XI. potpoglavlju *Nazivi za povrće i cvijeće*, a odgovori se bilježe uz upit za *Citrullus vulgaris* – lubenica i *Cucumis melo* – dinja (str./br. pitanja 99/20 i 99/21 u starijoj, 80/20 i 80/21 u staroj i 1284 i 1285 u novijoj redakciji upitnika). Iako u Upitniku dileme nema, u rječnicima pak ima, stoga ne čudi što se često raspravlja o tome je li riječ o voću ili povrću (kao i o primjerice *rajčici*), a među govornicima hrvatskoga jezika mnogo su žešće rasprave o tome kako se zapravo kaže *lubenica*, a kako *dinja*.

Nije prvi put da se o lubenicama i dinjama raspravlja u (popularno)znanstvenim radovima (v. Vukša Nahod 2015; Spicijarić Paškvan 2015; Ivšić Majić i Vukša Nahod 2018), no u ovome će se radu prvi put donijeti leksički zemljovid te potvrde iz mjesnih govora svih triju hrvatskih narječja u razdoblju od šezdesetih godina prošloga stoljeća do danas iz triju izvora (upitnici (HJA), dijalektološki radovi, novija terenska građa), opsežnija i temeljitija analiza te ostale inačice potvrđene unutar jednoga arhileksema.

3.1. 'Lubenica' i 'dinja'

Karta 1. Arhileksema sa značenjem 'lubenica, *Citrullus vulgaris*'

U prikupljenoj građi u značenju ‘lubenica’ zabilježeno je osam naziva – arhileksema⁹: *lubenica*, *angurija*, *dinja*, *četrun*, *bostan*, *grčka*, *dinjabuča*, *barilak*.

U čakavskome narječju potvrđeni su arhilekssemi *angurija*, *dinja*, *četrun* i *lubenica*, u kajkavskome *lubenica*, *grčka*, *dinjabuča* i *barilak*, a u štokavskome *lubenica*, *dinja*, *četrun*, *bostan* i *angurija*.

Jedino je *lubenica* zabilježena u sva tri hrvatska narječja, *angurija* samo u čakavskome (te u štokavskome govoru Peroja), *četrun* i *dinja* u štokavskome i čakavskome, *bostan* samo u štokavskome, a *grčka*, *dinjabuča* i *barilak* samo u kajkavskome narječju.

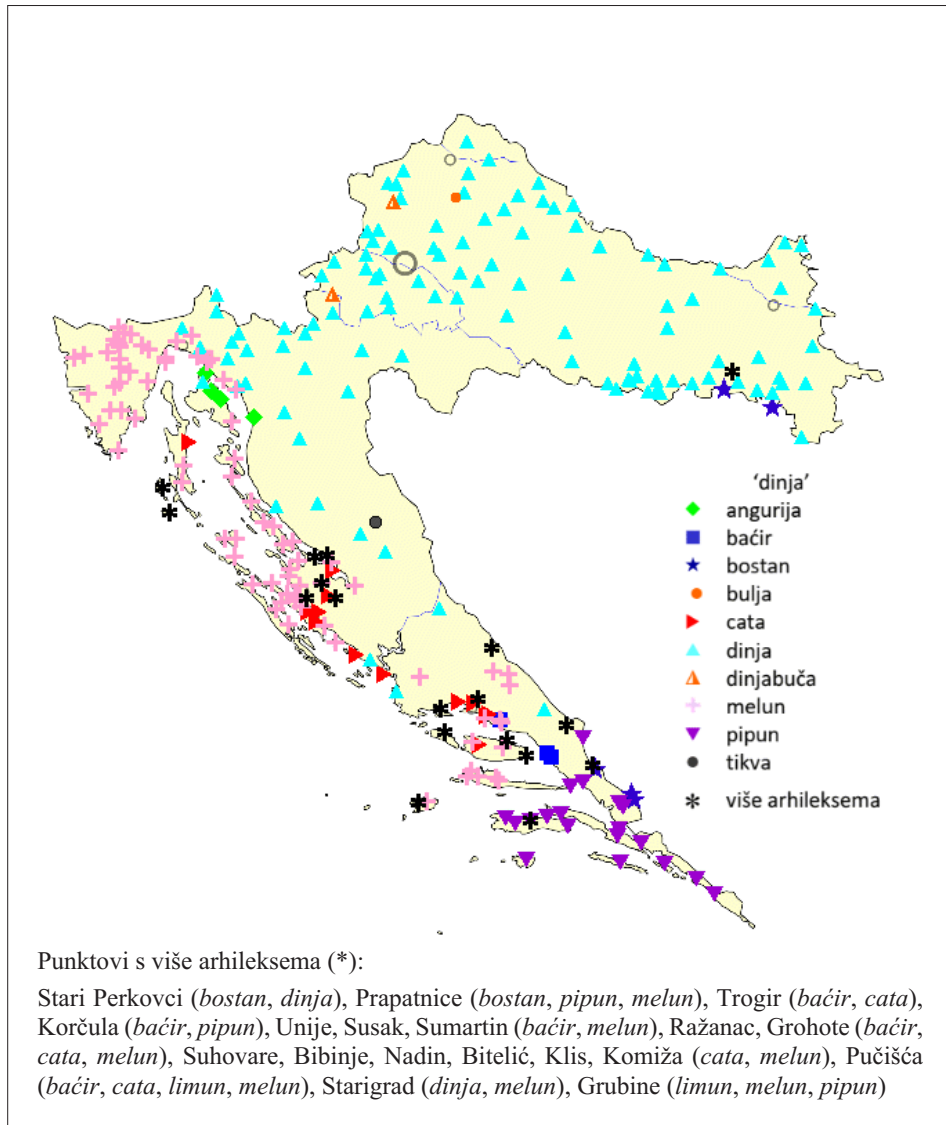
Dominira arhileksom *lubenica*, uglavnom zabilježen u kajkavskim govorima i štokavskim govorima na području Slavonije i Like.

U kajkavskim govorima naziv može biti preuzet iz hrvatskoga standardnog jezika te prilagođen sustavu pojedinoga govora (*lubenica*) ili je tvoren novi naziv prema poznatijim kulturama, primjerice *barilak* i *dinjabuča*, dok se u nekim turopoljskim govorima izdvaja naziv *grčka*. Jedino u posavskim govorima i novoštokavskome ikavskom govoru Sebišine nahodimo naziv *bostan* u značenju ‘lubenica’.

Od sjevera prema jugu Hrvatske podatci su raznovrsniji, ali s gotovo pravilnim zemljopisnim slijedom potvrđen je naziv *angurija* u sjevernočakavskim govorima, *četrun* u srednjočakavskim i novoštokavskim ikavskim govorima te *dinja* u južnočakavskim i novoštokavskim ikavskim i ijekavskim govorima.

---

⁹ U obradi građe služimo se nazivom *arhileksom* za apstraktni leksem koji predstavlja etimološki srodne lekseme.

Karta 2. Arhileksema sa značenjem 'dinja, *Cucumis melo*'

U značenju ‘dinja’ potvrđeno je jedanaest arhileksema: *dinja*, *melun*, *pipun*, *cata*, *baćir*, *bostan*, *angurija*, *limun*,¹⁰ *dinjabuča*, *bulja* i *tikva*.

U čakavskome narječju potvrđeni su arhilekssemi *melun*, *dinja*, *cata*, *angurija*, *pipun*, *baćir* i *limun*, u kajkavskome narječju *dinja*, *dinjabuča* i *bulja*, a u štokavskome *dinja*, *pipun*, *melun*, *baćir*, *cata*, *bostan*, *limun* i *tikva*.

Arhilekssem *dinja* jedini je koji je ovjeren u sva tri hrvatska narječja, arhilekssemi *melun*, *baćir*, *cata* i *pipun* potvrđeni su čakavskome i štokavskome, *angurija* samo u čakavskome, *bostan* i *tikva* samo u štokavskome, a *dinjabuča* i *bulja* samo u kajkavskome narječju.

Prevladava arhilekssem *dinja*, u kajkavskim govorima i štokavskim govorima na području Slavonije i Like, a u tim je govorima uglavnom dosljedan arhileksemski par *lubenica* ‘lubenica’ – *dinja* ‘dinja’.

Najrazvedeniju zonu prostiranja ima arhilekssem *melun*, koji je temeljni i gotovo jedini zabilježen odgovor u sjevernočakavskim i srednjočakavskim govorima, dok je u južnočakavskim govorima i novoštokavskim ikavskim nerijetko istodobno zabilježen *baćir*, *cata*, *pipun* i/ili *bostan*. Naziv *cata* nešto je ograničenoga područja prostiranja, uglavnom ovjeren u južnočakavskim te novoštokavskim ikavskim govorima, dok je *baćir* raspršeniji, od sjevernočakavskih govora (Susak) do novoštokavskih ikavskih (Makarska). Naziv *pipun* izrazit je leksički marker novoštokavskih ikavskih i ijekavskih govora na jugu Hrvatske (v. kartu 2.). Naziv *bostan* zabilježen je jedino u područjima uz granicu s Bosnom i Hercegovinom, na samome istoku Hrvatske u posavskim govorima i na jugoistoku u novoštokavskim ikavskim (Prapatnice (uz *mīlūn* i *pīpūn*)) i ijekavskim govorima (Metković).

3.1.1. *angurija*

3.1.1.1. *angurija* ‘lubenica’

Arhilekssem *angurija* pretežno je ovjeren u značenju ‘lubenica’. Karakterističan je za čakavsko narječje, i to za sjevernočakavske i srednjočakavske govore te je u ekscerpiranoj građi potvrđen u gotovo sedamdeset njih. Najjužniji su punktovi na Dugome otoku (Sali) te izolirano na Braču (Dračevica), dok se usporedo na kopnu ustalio arhilekssem *četrun* (v. 3.1.7.).

U štokavskome govoru Peroja također je zabilježeno *angurija*, što nije neočekivano jer je riječ o štokavskoj doseljeničkoj oazi okruženoj čakavskim govorima s neprekidnim priljevom čakavskoga stanovništva. U kajkavskim govorima ne nalazimo potvrda za arhilekssem *angurija*.

¹⁰ Na karti 2. prikazano je deset arhileksema jer *limun* nikad ne dolazi samostalno.

U gotovo svim govorima koji za leksem značenja ‘lubenica’ rabe jednu od inačica naziva *angurija*, za leksem značenja ‘dinja’ dolazi jedna od inačica naziva *melun*. Iznimke su govori Suska (*bačîr/belûn/belunič*) i Dračevica (*câta*).

angurija: ČAK: *angûrija* (Bakarac, Baška, Boljun, Beli, Dobrinj, Dubašnica, Glavani, Hreljin, Ist, Kaldir, Kaštelir, Kraljevica, Krasica, Lun, Matulji, Novi Vinodolski, Omišalj, Rab, Rivanj, Rukavac, Senj (uz *lubeniča*), Sveti Martin (uz *ingûrija*), Škrljevo (uz *angûrija*), Ustrine, Vabriga¹¹, Vrbnik), *angûrija* (Grdoselo, Medulin, Rakalj, Rovinjsko Selo, Žminj), *angûrja* (Pag, Sali, Veli Iž), *angûria* (Medveja), *angûrija* (Kostrena), *angûrija* (Dračevica (uz *dîna*)), *angûrija* (Brovinje), *angûrija* (Cres), *angûrija* (Crikvenica, Grobnik, Kastav, Podkilavac), ŠTO: *angûrija* (Peroj); **anyurija**: ČAK: *anyûrija* (Kršan, Susak), *anyûrja* (Božava, Nerezine), *anyûrija* (Olib); **angorja**: *angôrja* (Brbinj); **ingurija**: *ingûrija* (Črnica, Hum, Mlini, Roč, Sovinjsko Polje, Sveti Martin (uz *angûrija*), Štrped, Veli Mlun), *ingûrija* (Nugla); **lengura**: *lengûra* (Brest)

Najčešće je zabilježena inačica *angurija*, a inačica *ingurija* marker je glavnine bužetskih govora.

Pretežu primjeri s dugim silaznim naglaskom na drugome slogu: *angûrija* (npr. Beli), rjeđe se ostvaruje kratki naglasak *anyûrija* (Olib), dok su u pojedinim govorima zabilježeni primjeri s prednaglasnom duljinom: *angûrija* (npr. Grobnik).

U nekim je govorima zvučni velarni okluziv *g* prešao u zvučni velarni frikativ *ɣ*¹², i to u govorima Suska, Kršana, Božave, Nerezina i Oliba. Riječ o pojavi ograničenoj na sjevernočakavske govore.

Da se između vokala *i* i *a* ostvaruje *j* bilježeno je u glavnini primjera: *angûrija* (npr. Baška), a rjeđe su primjeri bez *j*: *angûria* (npr. Medveja) ili bez *i*: *angûrja* (npr. Pag)¹³.

Arhileksem *angurija* posuđenica je iz mletačkoga *anguria* (Skok III: 537), što je pak posuđeno iz kasnogrčkoga *ἀγγουριον* ‘krstavac’. Mletačka riječ *anguria* istisnula je druge talijanske riječi sa značenjem ‘lubenica’ (npr. toskanski *cocomero*, napuljski *melone d'acqua*) i prevladala je kao standardna talijanska riječ za ‘lubenicu’ (DELI 105; Spicijarić Paškvan 2015: 197). Hrvatska inačica s početnim *l* zacijelo potječe iz nekoga sjevernotalijanskoga govora u kojemu je romanski član pogrešnim rastavljanjem spojen s riječju (usp. furlanski *langorie* (Pirona 2001: 500), veroneški *languria* (REW 466)).

¹¹ Dana 3. kolovoza obilježava se *Svjetski dan lubenica*, a Turistička zajednica općine Tar-Vabriga godinama organizira *Feštu od angurije*, čime zadržava i promovira dijalektni oblik mjesnih govora.

¹² Takva se spirantizacija izvornoga *g dogodila u više slavenskih jezika/dijalekata: češkom/slovačkom, ukrajinskom/bjeloruskom, nekim slovenskim dijalektima (Kapović 2023: 76).

¹³ Pritom valja uzeti u obzir da je možda samo riječ o različite bilježenju istoga ostvaraja (v. Kapović 2023: 164).

Iako su među fitonimnim frazemima rijetki, ipak se u frazeološkome korpusu potvrđuju i frazemi s jednom od dijalektnih inačica za ‘lubenicu’ i ‘dinju’. Tako je zasad arhileksem *angurija* potvrđen u kastavskome govoru, u frazemu *Glava mi j’ kot angurija*. ‘glavobolja’ (v. i 3.1.2.).

3.1.1.2. *angurija* ‘dinja’

Arhileksem *angurija* rijetko dolazi u značenju ‘dinja’, i to samo u čakavskim govorima Dobrinja, Omišlja, Vrbnika na otoku Krku u kojima je *angûrija* i ‘dinja’ i ‘lubenica’ (v. kartu 1. i 2.).

3.1.2. *baćir* ‘dinja’

Naziv *baćir* zabilježen je gotovo isključivo u značenju ‘dinja’. U analiziranoj građi za govor Komize u Božanićevu (2008: 9) radu nahodimo da je *baćir* ‘lubenica’, dok je u Upitniku za HJA zabilježeno da je ‘lubenica’ *dîña*.

U dosadašnjim je radovima naziv ovjeren samo u Tučepima (Spicijarić Paškvan 2015: 193), no naša mreža punktova i kartografski prikazi utvrdili su da je područje njegova prostiranja raširenije, ali i raspršenije; od susačkoga, preko ražanačkoga do makarskoga mjesnoga govora.

Jedino u govorima Makarskoga primorja dolazi kao jedini naziv u značenju ‘dinja’. U ostalim govorima nikad nije potvrđen samostalno za ‘dinju’. U pučiškome su govoru primjerice zabilježena čak četiri naziva: *milûn*, *limûn*, *câta* i *baćir*.

baćir: ČAK: *baćir* ‘vrsta voća, cata’ (Grohote (uz *câta* i *mlûn*)), *baćir* (Trogir (uz *câta*), Pučišća (uz *câta*, *limûn* i *milûn*)), *baćir* (Korčula (uz *pipun*), Susak (uz *belûn* i *belunić*), Unije (uz *melûn*)), ŠTO: *bâćir* (Naklica), *bâćir* (Makarska, Tučepi), *bâćir* (Ražanac (uz *câta* i *milûn*)), *baćir* (Sumartin (uz *milûn*))

Među ekscerpiranim podacima sporadično se navodi da je riječ o vrsti dinje, primjerice u govoru Naklica *bâćir* je ‘vrsta dinje’, dok su *mlûn* i *câta* ‘dinja’ (Lorger i Ćurković 2016: 388, 393, 411), u govoru Trogira *baćir* je također ‘vrsta dinje’ (Geić i Slade Šilović 1994: 25), a *câta* ‘dinja’.

Arhileksem *baćir* posuđenica je iz nekoga sjevernotalijanskoga govora, usp. mletački *bachiri*, furlanski *baciro* i označuje posebnu vrstu dinje, ‘zimsku dinju’. U talijanske govore ta je riječ dospjela iz turskoga *bakure*.

Naziv je potvrđen i u frazemima: *jemaš glavu ka baćir* ‘imaš veliku glavu’ (Grohote), *jëmāš glâvu kâ baćîr* ‘velika glava, glavurda, glavetina govori’ (Donjih Poljica), *jëma kômad baćîra* ‘velika glava’ (Trogir), *debêl kako baćîr* ‘okrugao kao lubenica’ (Komiza). U komiškome govoru zabilježeno je i *baćirko* ‘fig. debeo i malen čovjek’: *Pogljêdoj ga kâki je. Prôvi je baćîrko*. (Božanić 2008: 9).

3.1.3. *barilak* ‘lubenica’

U kajkavskome govoru Brežana pokraj Karlovaca za ‘lubenicu’ kažu *barīlak*. U selima istočnoga Pokuplja (Rečica, Brođani, Ribari, Brežani) *barīl* je ‘duguljasta bundeva koja se rabi uglavnom za hranu svinjama’, dok je *būndava* ‘okrugla bundeva za jelo, za sušenje koštica itd.’ Budući da lubenice i dinje u navedenim krajevima nisu autohtone sorte, naziv *barīlak* došao je analogijom prema poznatijemu povrću (bundevi).

Izvorno riječ *baril* znači ‘bačva, bačvica’ (HJP s. v. *baril*¹⁴) i romanskoga je podrijetla (usp. talijanski *barile*, francuski *baril* ‘bačva; mjera za tekućinu’). U značenju ‘buča, bundeva’ zacijelo se odnosila na vrstu tikve *Lagenaria*¹⁴ koja se izdubljena koristila kao posuda za vodu.

3.1.4. *bostan*

Naziv *bostan* posuđen je iz turskoga *bostan* ‘vrt; lubenice i dinje’, što pak potječe iz perzijskoga *būstān* ‘vrt’, doslovno ‘mirisno mjesto’ (Škaljić 1979: 148). Značenje ‘vrt’ očuvano je u nekim govorima, npr. u iločkoj skupini govora zabilježeno je značenje ‘vrt za dinje i lubenice’ (Lukežić 1996: 252), u baranjskome dijalektu ‘mjesto gdje rastu dinje i lubenice, bostanište, tur.’ (John 2015: 47). Recentnim je istraživanjem u Sikirevcima, Vrpolju i Beravcima također potvrđeno da je *bostan* ‘mjesto na kojem se siju dinje i lubenice i račanke’. Račanka je ‘bundeva’.¹⁵

U drugim pak govorima *bostan* znači ‘dinje i lubenice’ ili samo ‘dinja’.

3.1.4.1. *bostan* ‘dinja’

Naziv *bostan* u značenju ‘dinja’ zabilježen je uglavnom u govorima na granici s Bosnom i Hercegovinom, na istoku u slavonskim govorima (npr. *bostān/bòstan* Stari Perkovci), te na jugu, u novoštokavskim ikavskim (npr. *bòstan* Prapatnice (uz *mīlūn* i *pīpūn*), Vid) i ijekavskim govorima (npr. Metković)¹⁶.

3.1.4.2. *bostan* ‘lubenica’

Naziv *bostan* može značiti i ‘lubenica’. Tako je zabilježeno samo u štokavskome narječju, u posavskim govorima: *bostān/bòstan* (npr. Novi Grad), te u novoštokavskim ikavskim govorima: *bòstan* (Sebišina).

Naziv *bostan* potvrđen je i u frazemu *obradi bostan* ‘loše proći, nastradati, propasti’. Značenje toga frazema jasnije je ako se zna da je prvotni oblik toga

¹⁴ Latinski naziv *Lagenaria* izveden je od *lagena* ‘boca, ploska, bačvica’, što također upućuje na upotrebu te vrste tikve kao posude za vodu.

¹⁵ Bundeva se u pojedinim govorima posavskoga poddijalekta slavonskoga dijalekta kaže *dūblekđīna*, primjerice u govoru Starih Perkovaca, Sikirevaca, Velike i Male Kopanice.

¹⁶ U susjednim hercegovačkim govorima zabilježeno je isto stanje.

frazema glasio *obradi zelen bostan*, pri čemu pridjev *zelen* opisuje spomenuto voće kao nezrelo. Međutim, kako navodi Kovačević (2023: 88), značenje frazema moglo bi se dovesti u svezu i sa samim činom obiranja bostana, što je fizički iznimno zahtjevan posao, pogotovo ako je riječ o teškim plodovima lubenica (Šipka 2010: 233–234).

3.1.5. *bulja* ‘dinja’

Naziv *bulja* u značenju ‘dinja’ zabilježen je jedino u kajkavskome govoru Sudovca. Naziv je zacijelo nastao metaforom prema *bulja* ‘glava’. Dinje i lubenice nerijetko se nalaze u usporedbama s glavom, kako je potvrđeno u dubrovačkome govoru: *piṗūn ‘čelava glava’* (Bego-Urban 2010: 286), te u frazemima poput *Glava mi j’ kot angurija*. (Kastav) (v. 3.1.1.1.), *jemaš glavu ka baćir* (Grohote), *jema komad baćira* (Trogir) (v. 3.1.2.).

3.1.6. *cata* ‘dinja’

Naziv *cata* pojavljuje se jedino u značenju ‘dinja’. Ograničen je na južni dio Hrvatske, odnosno na srednjočakavske govore uz obalu te rjeđe novoštokavske ikavske govore.

cata: ČAK: *cāta* (Dračevica, Komiža (uz *milūn*), Selca, Pučišća (uz *baćir*, *limūn* i *milūn*)), *cāta* (Banj), *cāta* (Bibinje (uz *melūn*), Grohote (uz *baćir* i *mlūn*), Jezera, Kaštel-Kambelovac, Murter, Pašman, Podstrana, Solin, Trogir (uz *baćir*), Zlarin), ŠTO: *cāta* (Bitelić (uz *mlūn*), Klis (uz *mlūn*), Nadin (uz *milūn* ‘dinja s glatkom korom’), Posedarje, Ražanac (uz *milūn* i *baćir*), Srinjane, Sveti Petar, Škabrnja)

U prikupljenoj građi nalazimo potvrdu razlike među nazivima *cata* i *melun* u pojedinim govorima, ovisno o izgledu ploda. Tako je primjerice u govoru Suhovara i Nadina zabilježeno da je *cāta* ‘dinja s rebrastom korom’, u kliškome je govoru *cāta* ‘dinja s hrapavom korom’, a *mlūn* ‘dinja s glatkom korom’ (usp. 3.1.13.). Katkad se samo navodi da je riječ o vrsti manje dinje, primjerice u komiškome govoru.

Riječ *cata* posuđena je iz sjevernotalijanskih govora, usp. mletački *zatta* ‘vrsta dinje s točkama ili kvrgavom korom’¹⁷. Ta se riječ u literaturi ponekad tumači kao metafora od *zatta* ‘šapa’ prema »izraslinama i mrljama koje mogu podsjećati na trag šape« (Vinja I: 96; Spicijarić Paškvan 2015: 201). U značenju ‘šapa’ pojavljuje se i u nekim čakavskim govorima, primjerice u *Rječniku govora grada Korčule* zabilježeno je da je *cāta* ‘šapa’ (op. a. u splitskome govoru *cata* je dinja, a u Korčuli dinja je pipun) (Kalogjera, Svoboda i Josipović 2008: 42), u govoru Žminja *cāta* je također ‘šapa’ (Kalsbeek 1998: 425), a u govoru Cresa zabilježeno je da je *cāta* ‘pandža’ (Houtzagers 1985: 222).

¹⁷ Potvrde riječi *zatta* u značenju ‘vrsta dinje’ iz drugih talijanskih govora donosi Vinja (I: 96), što preuzima Spicijarić Paškvan (2015: 201).

3.1.7. *četrun* ‘lubenica’

Arhileksem *četrun* dolazi samo u značenju ‘lubenica’. Iz kartografskih je podataka razvidno da je ograničenoga područja prostiranja, i to od Kolana i Dinjiške na Pagu do Primoštena (v. kartu 1.).

Uglavnom se pojavljuje na granici srednjočakavskih i južnočakavskih govora, te u novoštokavskim ikavskim govorima u njihovoj neposrednoj blizini ili paralelno u unutrašnjosti. U kajkavskim govorima nije potvrđen.

U govorima u kojima se u značenju ‘lubenica’ nalazi arhileksem *četrun* u značenju ‘dinja’ najčešći je arhileksem *melun*, a iznimno dolaze *dinja*, *cata* i *baćir*.

četrun: ČAK: *četrûn* (Banj, Kali, Stanovi, Tkon, Vrgada), *četrûn* (Petrčane), *četrûn* (Bibinje, Primošten (uz *četrûn*)), *četrûn* (Kukljica, Novalja (uz *angûrija*), Ošljak, Pašman, Rava (uz *angûrja*), Ugljan)), *četrûn* (Kolan), ČAK/ŠTO: *četrûn* (Dinjiška), ŠTO: *četrûn* (Nin, Polaća, Ražanac, Vrsi), *četrûn* (Zaton); **četrun**: ČAK: *četrûn* (Ježera), ŠTO: *četrûn* (Vinjerac); **centrun**: ČAK: *centrûn* (Tribunj); **čatrun**: *čatrûn* (Badanj, Biskupija); **čantrun**: ŠTO: *čatrûn* (Karin, Nadin); **čintrun**: ČAK: *čitrû* (Zlarin)

U ovjerenim primjerima preteže inačica *četrun*. Umetanje sonanta *n* rijetko je, ali potvrđeno: *četrûn* (Vinjerac), *čatrûn* (Biskupija). Primjeri nam otkrivaju i podatke o konsonantskim sustavima, odnosno o (ne)postojanju opreke između afrikata *č* i *ć*, npr. *četrûn* (Kali), ali *četrûn* (Bibinje), dok je samo u Tribunju zabilježeno *centrûn*.

U čakavskim je govorima naglasak najčešće na zadnjemu slogu, a može biti ili akut: *četrûn* (npr. Vrgada) ili dugosilazni naglasak: *četrûn* (npr. Ugljan). U štokavskim je govorima naglasak pomaknut na slog naprijed kao kratkouzlazni sa zanaglasnom duljinom na mjestu staroga naglasaka: *četrûn* (npr. Ražanac).

Prema Vranić (2008: 131) govor Dinjiške ispravno bi bilo obilježavati i čakavskim i štokavskim jer je riječ o čakavskome govoru sa štokavskim supstratom, što je vidljivo i u razlici prema ostalim štokavskim govorima s ovim arhileksemom, jer je zabilježen naglasak na zadnjemu slogu: *četrûn*.

Etimološka literatura (Vinja I: 96; Skok I: 269) značenje ‘lubenica’ arhileksema *četrun* tumači kao pomak značenja prema *cedrun*, *čentrun* ‘vrsta velikoga limuna’. Ipak, arhileksem *četrun* odgovarajuće formalne i semantičke usporednice ima u srednjotalijanskim govorima. U talijanskoj pokrajini Chieti na jadranskoj obali za ‘lubenicu’ je potvrđen oblik *cetrone* (Spicijarić Paškvan 2015: 195).

Sam oblik *cetrone* izvedenica je od latinskoga *citrus* ‘citron (pralimun), *Citrus medica*, *citrum* ‘drvo citrusa (kao građa)’, no formalni i semantički razvoj nije do kraja objašnjen. Talijanski *cetrone* može potjecati od srednjovjekovnolatinskoga

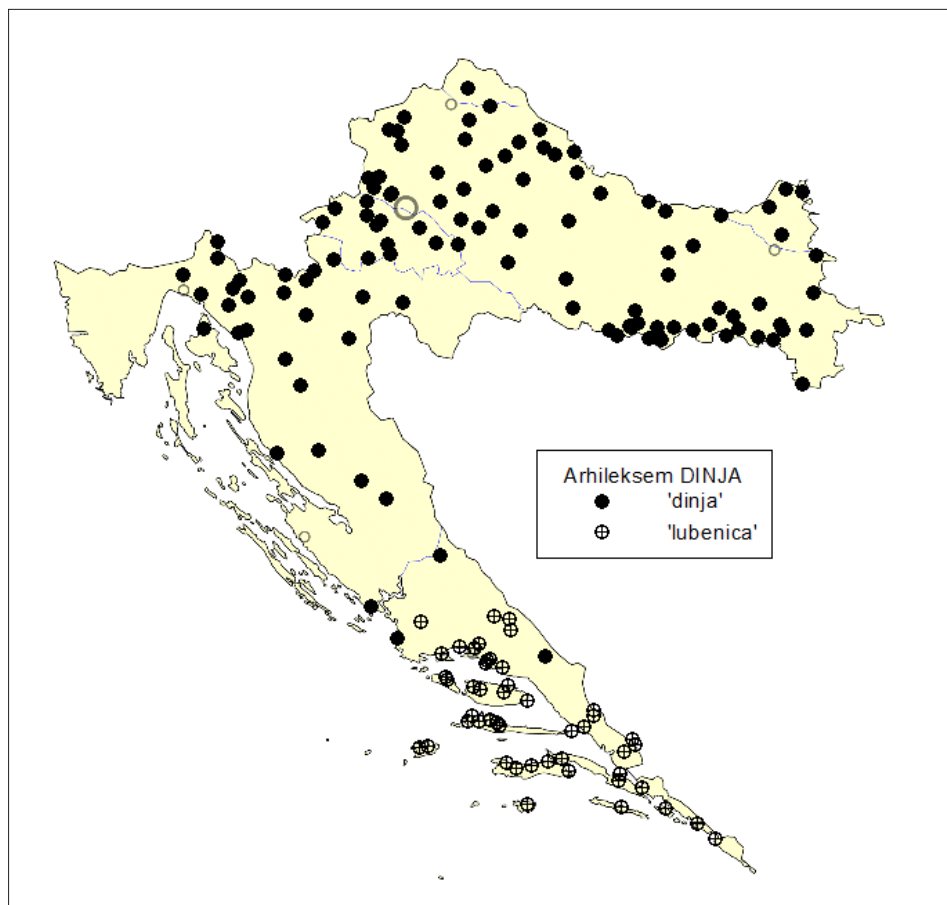

citro, *citronis*, od kasnolatinskoga *citron* (što je iz grčkoga *κίτρον*, a to pak opet iz latinskoga *citrum*, *citrus*), a mogao je nastati i ukrštanjem s *limone*.

Razvoj značenja također nije bez problema jer veza između limuna i lubenice nije očita. Od osnove lat. riječi *citrus* s deminutivnim sufiksom u romanskim se jezicima razvila riječ za ‘krastavac’ (tal. *cetriòlo*) i ‘bundevu, tikvu’ (fr. *citrouille*). Zamisliv je značenjski razvoj gdje bi deminutivno **citriolum* bio ‘krastavac’, pa onda i krastavcu slične vrste tikve, a augmentativno **citrone-* ‘lubenica’ (dosl. ‘veliki krastavac’ ili ‘velika tikva’). Polazište za **citriolum* mogla bi biti latinska riječ *citrium* ‘vrsta tikve’.

Međutim, polazišna riječ *citrus* označavala je limunu slično voće. Taj „pralimun”, citron, bio je veći i s debljom i grbavijom korom nego današnji limun, sadržavao je vrlo malo pulpe, samo sjemenke te je doista nalikovao na neke vrste tikve. Zbog toga pretpostavljamo da je razvoj značenja riječi *citrus* išao u dva smjera: 1. vrsta limuna i 2. vrsta tikve (2a. krastavac, 2b. lubenica).¹⁸ Hrvatski govori u kojima arhileksem *četrún* znači ‘vrsta velikog limuna’ (npr. u govoru Naklica *čitrûn* je ‘limun, citron, obično veći (*Citrus medica*)’, u govoru Korčule *četrûn* (*čentrûn*, *čitrûn*) je ‘vrsta limuna većega obima’) preuzeli su tu riječ iz talijanskih govora s istim značenjem, a *četrún* ‘lubenica’ potječe iz talijanskih govora u kojima je *cetrone* ‘lubenica’. Drugim riječima, do pomaka značenja moglo je doći već u romanskome izvoru, ne nužno u našim govorima.

¹⁸ Drugi problem u značenju predstavlja dublja etimologija latinske riječi *citrus* koja se povezuje s grčkim *κέδρος* ‘cedar’. Cedar je pak crnogorično stablo, a poveznica s limunom mogao bi biti aromatičan miris ili plodovi cedra (češeri) koji dok su zeleni nalikuju na zelene limune.

3.1.8. *dinja*Karta 3. Značenja arhileksema *dinja*3.1.8.1. *dinja* 'dinja'

Arhileksem *dinja* potvrđen je i u značenju 'dinja' i u značenju 'lubenica'. U značenju 'dinja' potvrđen je u više od sto punktova, u većini štokavskih i kajkavskih govora te u malome broju čakavskih. U gotovo svim govorima u kojima je potvrđen u značenju 'dinja', u značenju 'lubenica' potvrđen je arhileksem *lubenica*. Iznimke su govori u kojima u značenju 'lubenica' dolazi arhileksem *četrun*: Biskupija (*čànrûn*), Tribunj (*centrûn*) i Primošten (*četrûn/četrûn*).

dinja: ČAK: *dîna* (Bater, Brinje, Kalje, Njivice, Oštarije, Otočac, Primošten, Stative, Studena, Tribunj, Škrlevo, Vukova Gorica), KAJ: *dîna* (Biškupec, Blatinica Pokupska, Cubinec, Čabar, Delnice, Dugo Selo, Đurđevac, Gerovo, Gornja

Garešnica, Hlebine, Horvati, Ivanić, Jagnjedovec, Kupinec, Kupljenovo, Lekenik, Lijevo Sredičko, Lokve, Lukovdol, Martinec, Pisarovina, Pitomača, Podravske Sesvete, Samobor, Vaška, Virje, Zdenčina, Zrinski Topolovec), *dīna* (Brčevac), *dīno* (Bednja), *dīn'ja* (Šestine), ŠTO: *dīna* (Aljmaš, Babina Greda, Badanj, Batina, Batrina, Bebrina, Beli Manastir, Biskupija, Bjelovar, Bogdanovci, Bosiljevo, Brodski Stupnik, Cerna, Čazma, Darda, Davor, Garčin, Gomirje, Gornja Vrba, Gračac, Gradište, Grubišno Polje, Gunja, Karlobag, Kutjevo, Lič, Lički Osik, Lipik, Lovinac, Lovreć, Magić Mala, Mrkopalj, Okučani, Orahovica, Orubica, Otok, Podravska Moslavina, Podravski Podgajci, Radatovići, Siče, Slavonski Kobaš, Slobodnica, Slunj, Sopje, Srednji Lipovac, Starigrad (uz *milūn*), Stari Mikanovci, Stari Perkovci, Stupnički Kut, Svilaj, Šaptinovci, Štitar, Topolje, Topusko, Trnava, Trogir, Tučepi, Velika Kopanica, Virovitica, Vojnić, Zagon), *dīna* (Stari Mikanovci (uz *dīna*)); **dina**: KAJ: *dina* (Repušnica); **dija** KAJ: *dija* (Putjane), *dīja* (Brdovec, Marija Gorica), *dīja* (Krapina), *dīja* (Tuhovec); **dijna**: *dīna* (Gornje Vrapče, Križ, Mraclin, Trebarjevo), *dīna* (Ižanovec)

U većini govora zabilježena je inačica *dīna*, s kratkosilaznim naglaskom na *i* i sonantom *ń*. U nekim kajkavskim govorima zabilježene su inačice *dija* s potpunom (npr. *dija* Putjane) ili djelomičnom denazalizacijom (npr. *dīja* Krapina), a u nekima je punktovima provedena anticipacija (npr. *dīna* Trebarjevo).

Naglasak je uvijek na prvome slogu i to kratki (kratkosilazni, *dīna*, npr. Garčin) ili dinamički, u govorima u kojima nema opreke po intonaciji u kratkome slogu (*dina*, npr. Repušnica).

3.1.8.2. *dinja* 'lubenica'

U značenju 'lubenica' arhileksem *dinja* zabilježen je u pedesetak govora. Uglavnom je riječ o južnočakavskim i novoštokavskim ikavskim i ijekavskim govorima. Govor Perkovića u šibenske zaleđu najsjeverniji je zabilježeni punkt, a govor Cavtata najjužniji. U govorima u kojima arhileksem *dinja* ima značenje 'lubenica', u značenju 'dinja' dolaze arhileksemi *melun*, *pipun*, *cata*, *baćir* i *bostan*.

dinja: ČAK: *dīna* (Blato na Korčuli, Brusje, Dračevica, Grohote, Hvar, Kambeľovac, Komiža, Korčula, Krilo Jesenice, Kučišće, Lastovo, Ložišće, Lumbarda, Pitve, Podstrana, Praznica, Pučišća, Solin, Stari Grad, Trogir, Vela Luka, Velo Grablje, Vis, Vrbanj, Zavalala), ŠTO: *dīna* (Bitelić, Babino Polje, Brijesta, Cavtat, Dubrovnik, Grubine, Jabuka, Klis, Kotezi, Komin, Luka, Metković, Omiš, Opuzen, Otok, Perković, Prapatnice, Putnikovići, Račišće, Sinj, Srinjane, Ston, Sućuraj na Hvaru, Sumartin, Vid, Zaostrog)

Usporednice hrvatskoga *dinja* (< psl. *kъdynja) nalaze se u svim slavenskim jezicima i uglavnom imaju značenje 'dinja, *Cucumis melo*'. U bugarskome, slovačkome i ukrajinskim dijalektima nalazi se značenje 'lubenica, *Citrullus vulgaris*', a u češkome i poljskome 'tikva' (ESSJ XIII: 175–176). Ishodište arhileksema *dinja*

najvjerojatnije je grčki *κυδώνια* (*μᾶλα*) ‘dunja’, doslovno ‘kidska jabuka’ (prema grčkome gradu *Κυδώνια* na Kreti). Smatra se da je grčka riječ preko latinskoga *cydōnea* dva puta posuđena u praslavenski te je dala odraze **kьdunja* i **kьdynja*. Psl. **kьdunja* bilo bi posuđeno prije „romanskog podizanja” te je dalo hrv. *dūnja*, dok je psl. **kьdynja*, s romanskim podizanjem $\bar{o} > \bar{u}$ ($\rightarrow$ slav. $y >$ hrv. i) dalo hrv. *dīnja*. Značenjska poveznica bio bi sličan presjek dunje i dinje (ERHJ I: 166; Matasović 2011: 157).

3.1.9. *dinjabuča* ‘lubenica’ i ‘dinja’

Neki od primjera u našoj su građi zabilježeni prije 60 godina. Primjerice Antun Šojat 1966. godine, uz pregled Mate Hraste, ispunio je Upitnik za HJA za punkt Začretje, u kojemu bilježi *dīnābūčā* za značenja ‘lubenica’ i ‘dinja’.

20. /Sl. <i>Citrullus vulgaris</i> Lin./	<u>lubenica</u>	<i>dīnābūčā</i>
21. /Sl. <i>Cucumis melo</i> Lin./	<u>dinja</u>	<i>dīnābūčā</i>

Slika 1. Naziv za ‘lubenicu’ i ‘dinju’ u Upitniku za HJA – punkt Začretje

Godine 1965. Stjepko Težak za mjesni govor Ozlja uz značenje ‘dinja’ također bilježi *dīna būča*, no pisano odvojeno s dvama naglascima.

20. /Sl. <i>Citrullus vulgaris</i> Lin./	<u>lubenica</u>	<i>lūbēnica</i>
21. /Sl. <i>Cucumis melo</i> Lin./	<u>dinja</u>	<i>dīnā būčā</i>

Slika 2. Naziv za ‘lubenicu’ i ‘dinju’ u Upitniku za HJA – punkt Ozalj

Ovaj je naziv primjer kako se nazivi manje bliske kulture kuju prema onima bliskima, u kajkavskome je pritom riječ o tikvi, tj. buči (usp. i 3.1.3. i 3.1.15.). Imenica *buča* posuđena je uz posredništvo nekoga romanskog izvora iz latinskoga *buttia* ‘boca’ (ERHJ I: 93). Sličan značenjski razvoj vidljiv je i u nazivu *baril* (v. 3.1.3. *barilak*).

3.1.10. *grčka* ‘lubenica’

Prema dosadašnjim izvorima i građi u nekim kajkavskim govorima u značenju ‘lubenica’ može se pronaći i naziv *grčka*: *gřčka* (Križ), *gřčka* (Kurilovec, Raki-tovec).

Naziv *grčka* za ‘lubenicu’ nalazi se već u kajkavskim rječnicima: Habelićevu, Belostenčevu, Jambrešićevu i Patačićevu (RKKJ 3: 667). Naziv je prevedenica prema mađarskome *görögdinnye* ‘lubenica’, doslovno ‘grčka dinja’. U mađarskome je ta riječ potvrđena od 14. stoljeća i naziv bi mogao upućivati na to da lubenica potječe s područja Bizantskoga Carstva (MNTESZ 1091). Akademijin

rječnik (ARj III: 397) spominje da se »u naše vrijeme u Zagrebu« također za 'lubenicu' govori *grčka*, a donosi i potvrdu *dinja grčka* iz Šulekova *Imenika bilja*.

3.1.11. *limun* 'dinja'

U značenju 'dinja' prema trenutačnim podatcima, iako rijetko i nikad samostalno, pojavljuje se i naziv *limun*. U čakavskome govoru Pučišća zabilježeno je *limūn*¹⁹ (uz *milūn*, *cāta*, *baćir*), a u štokavskome govoru Grubina pokraj Imotskoga *līmūn* (uz *mīlūn* i *pīpūn*).

Neke vrste dinje doista nalikuju na velike limone, pa se taj naziv mogao razviti prenošenjem značenja prema riječi *limun* 'Citrus limon', što je mnogo prozirniji razvoj značenja od onoga pretpostavljenoga za *četrun* 'lubenica' (v. 3.1.7.). Formalno je također moguće da je lik *limun* u značenju 'dinja' nastao metatezom od *milun* 'dinja'.

3.1.12. *lubenica* 'lubenica'

Arhileksem *lubenica* potvrđen je samo u značenju 'lubenica, *Citrullus vulgaris*'. Dijelom je leksičkoga fonda svih triju hrvatskih narječja, no u čakavskome je narječju iznimno rijetko zabilježen, samo u nekoliko mjesnih govora, uglavnom u unutrašnjosti. U gotovo svim govorima u kojima se u značenju 'lubenica' rabi jedna od inačica arhileksema *lubenica*, u značenju 'dinja' dolazi arhileksem *dinja*.

lubenica: ČAK: *lubènica* (Kalje, Oštarije), *lubëñca* (Generalski Stol), *lubènica* (Vukova Gorica), *lubênica* (Studena), *lubenića* (Brinje, Njivice, Otočac, Senj (uz *angûrija*)), KAJ: *lubènica* (Čabar, Klanec, Lokve, Marija Gorica, Samobor), *lubèn(i)ca* (Gerovo), *lubènica* (Zrinski Topolovec), *lubèñca* (Delnice), *lubëñica* (Briškupec, Sudovec), *lubènica* (Ižanovec, Krapina), *lublènica* (Trebarjevo), *lubènico* (Bednja), *lubèñica* (Putjane), *lubenića* (Brdovec, Gornje Vrapče), *lubenica* (Đurđevac), *lubenica* (Peteranec), *lublenica* (Križ (uz *gřčka*)), *lublènica* (Ivanić), ŠTO: *lubènica* (Bebrina (uz *lubènica*), Bogdanovci, Cerna, Gomirje, Gračac, Gunja, Karlobag, Mrkopalj, Radatovići, Orahovica, Poljice, Slunj (uz *lubèñca*), Svilaj, Šeganovac, Vojnić), *lubèñca* (Beli Manastir, Darda, Slunj (uz *lubènica*), Topusko), *lubèñca* (Lički Osik, Okučani, Sopje), *lubenića* (Babina Greda, Gradište, Otok, Stari Mikanovci, Štitar); **lubenića:** ČAK: *lubènica* (Stativce), KAJ: *lubènica* (Kupinec, Kupljenovo, Lekenik, Lijevo Sredičko, Lukovdol, Pitomača, Požun), *lubèñica* (Apatovec, Kalnik, Pisarovina), *lubènica* (Horvati, Lobor, Mraclin, Zdenčina), *lubèñica* (Brčevac), *lubènica* (Dugo Selo (uz *lubèñca*), Šestine), *lubenića* (Vaška, Virje), *lubenica* (Podravske Sesvete), *lubenića* (Jagnjedovec), *lubenića* (Repušnica), *lubèñca* (Gornja Garešnica), *lubèñca* (Martinec), ŠTO: *lubènica* (Aljmaš, Batrina, Brodski Stupnik, Davor, Garčin, Gornja Vrba), *lubèn(i)ca* (Kutjevo, Slavonski Kobaš, Stupnički Kut), *lubèñca* (Bjelovar, Čazma, Lipik, Lovinac, Virovitica), *lubèñca* (Bosiljevo), *lubenića* (Batina, Magić Mala,

¹⁹ *Limuncîn* je 'limun', a *miluncîn* je 'mala dinja'.

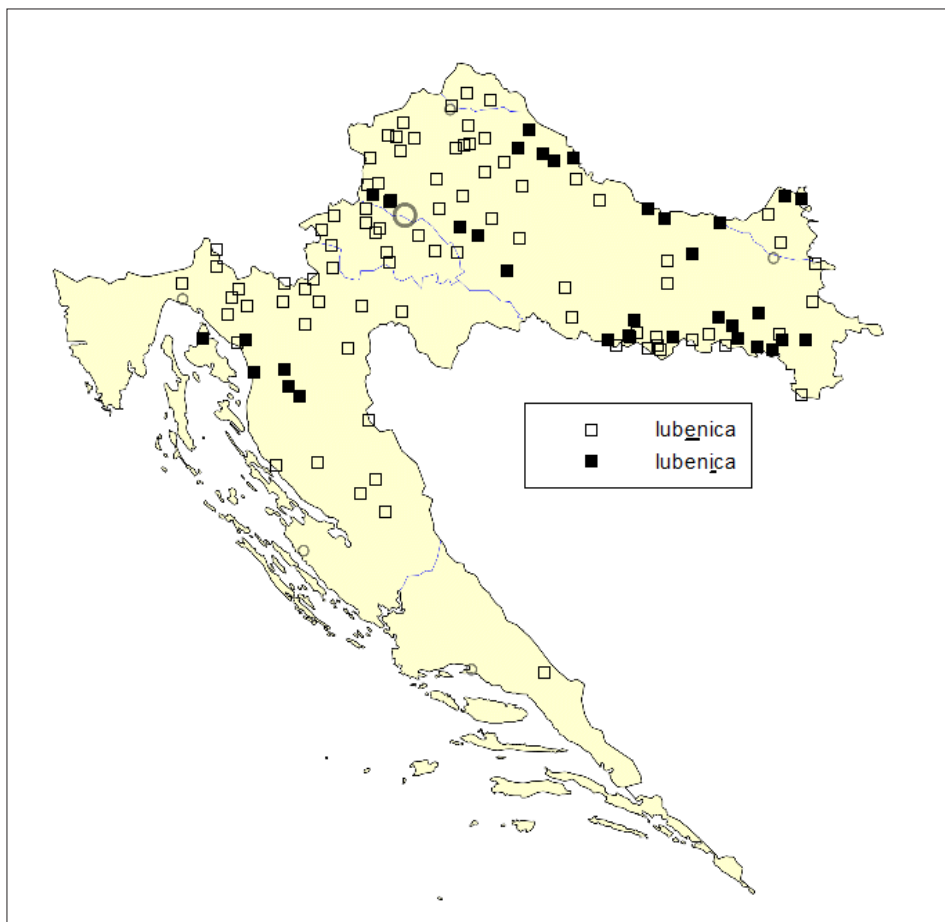
Orubica, Podravska Moslavina, Podravski Podgajci, Siče, Slobodnica, Srednji Lipovac, Šaptinovci, Trnava)

Iz navedenih je primjera moguće primijetiti razlike među govorima u nekoliko sustava (vokalskoga: npr. redukcija vokala *i*, zatvorenost/otvorenost vokala, konsonantskoga: npr. palatalizacija početnoga *l* te prozodijskoga: npr. staro/novo mjesto naglasaka).

Katkad je upravo neka od tih razlika prepoznatljiv marker pojedinoga govora, odnosno njegovih govornika. Jedan je od takvih palatalizacija početnoga *l* (*lub-*), zabilježena u mnogim kajkavskim i slavonskim govorima te iznimno u čakavskim: *lubènica* (Stative) jer je riječ o govoru koji se nalazi uz rub kajkavskoga narječja.

Inačica *lubenica* razlikovno je obilježje nekih slavonskih govora, o čemu svjedoči i potvrda: »Ilačani tvrde da su ih okolna mjesta prepoznavala upravo po jednoj jezičnoj osobini. Ovo je mjesto poznato po prodaji lubenica. Tako jedna govornica kaže: »Kād smo po sèlima nosili prodávati (tj. lubenice, Lj. K.), oni kážu u Otòku: *Kād mi čujemo ljubènica, ònda mi izlázimo van, a kad víču lubènica, mi nèćemo izčè van.*« (Kolenić 1999: 42). Usto što je ovaj primjer pokazatelj da se određene jezične značajke teško usvajaju, odnosno gube, pokazatelj je i koliko su govornici svjesni mikrorazlika među govorima.

Iz analizirane je građe vidljivo i različito naglasno stanje među hrvatskim govorima, odnosno da se staro mjesto naglasaka, u ovome slučaju na pretposljednje-mu slogu, čuva u sva tri hrvatska narječja: kajkavskome (npr. *lubènica* Brdovec), čakavskome (npr. *lubènica* Brinje) i u štokavskome (npr. *lubènica* Gradište) (v. kartu 4.).

Karta 4. Akcenatske inačice arhileksema *lubenica*
(podcrtani vokal označuje mjesto naglaska)

Etimologija arhileksema *lubenica* u literaturi nije sporna. Izvodi se od praslavenskoga pridjeva **luběny*, koji je pak izveden od imenice **lubъ* 'kora'. U značenju 'lubenica' riječ je južnoslavenska (usp. bugarski i makedonski *лубеница*), a značenje se moglo razviti od 'koji ima koru' ili 'koji liči na lubanju' (s obzirom na to da se od psl. **lubъ* izvodi i riječ *lubanja*) (ERHJ I: 567; Snoj 2003: 367).

3.1.13. *melun* 'dinja'

Arhileksem *melun* potvrđen je samo u značenju 'dinja'. Karakterističan je za čakavsko narječje, te se proteže od sjevernočakavskih, preko srednjočakavskih do južnočakavskih govora, a granicu čini otok Lastovo, nakon kojega beziznimno dolazi naziv *pipun* (v. kartu 2.). Rijetko je zabilježen u štokavskim govorima.

Riječ je uglavnom o novoštokavskim ikavskim govorima u blizini srednjočakavskih, i to samo u inačici *mlun*.

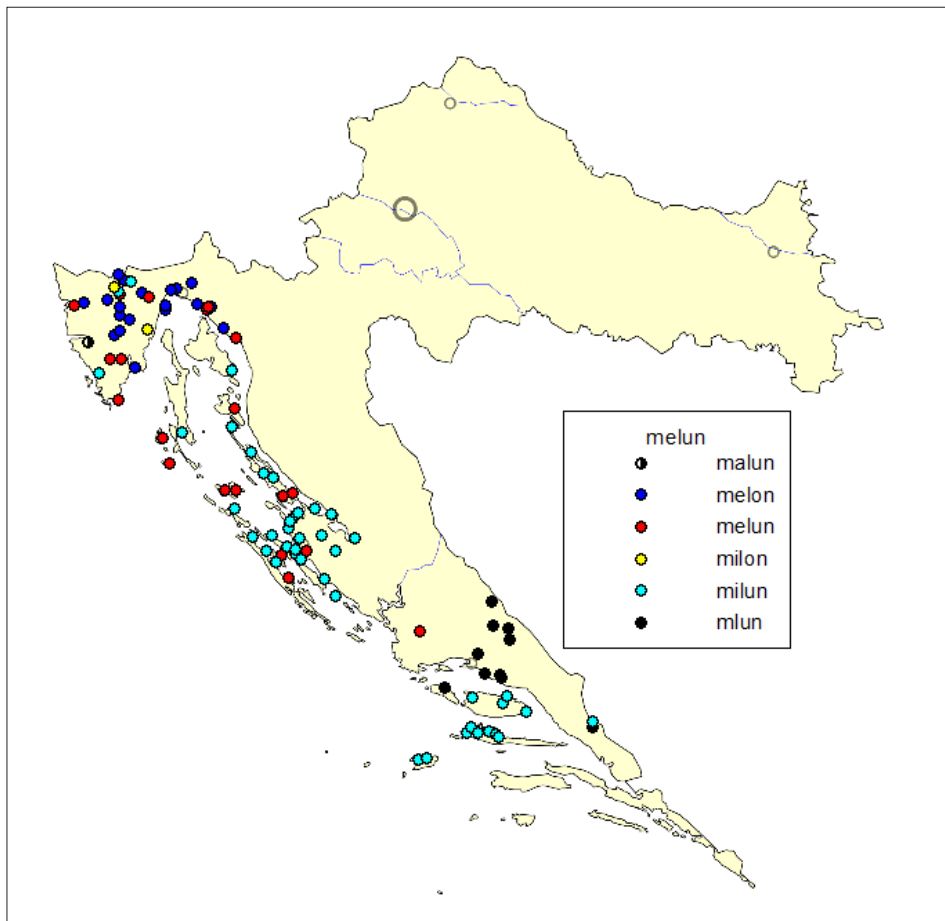
Najčešće je zabilježena inačica *milun*, koja se proteže od istarskih govora do lastovskoga govora. Inačice *melon* i *melun* brojčano su u ravnopravnome suodnosu, s tim da je *melon* ograničen na istarske govore, te najistočnije u govoru Podkilavca, koji je dijelom primorskoga poddijalekta čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta. Dosta je rjeđa inačica *mlun* koja se prostire na ograničenu području uporabe, u dijelu južnočakavskih i novoštokavskih ikavskih govora. Sporadično se pojavljuju inačice *milon*, *malun* i *belun*.

Najviše inačica zabilježeno je u buzetskim govorima: *melòn*, *melùn*, *milòn*, *milùn*.

milun: ČAK: *milūn* (Baška, Brusje, Kali, Ložišće Pitve, Pražnica, Pučišća²⁰ (uz *baćir*, *càta* i *limūn*), Stanovi, Stari Grad, Tkon, Vrbanj, Vrgada, Zavala), *milùn* (Brbinj, Božava, Hvar, Ist, Kolan²¹, Komiža, Kukljica, Lun, Nerezine, Novalja, Ošljak, Pag, Rava, Rivanj, Ugljan, Ustrine, Vis), *milùn* (Nugla, Vrh), *milun* (Petrčane), ŠTO: *milūn* (Nin, Karin, Ražanac (uz *càta* i *baćir*), Polača, Starigrad (uz *dīna*), Suhovare (uz *càta* 'dinja s rebrastom korom'), Vinjerac, Zaton), *milun* (Nadin (uz *càta* 'dinja s rebrastom korom'), Peroj), *milūn* (Grubine (uz *limūn* i *pipūn*), Prapatnice (uz *bòstan* i *pipūn*)), *milūn* (Sumartin (uz *baćir*)); **melon:** ČAK: *melòn* (Bakarac (uz *melùn*), Kaldir, Kastav Kaštelir, Hreljin, Matulji, Podkilavac, Rakalj, Sveti Martin), *melôn* (Medveja), *melôn* (Crikvenica, Kostrena), *melòn* (Črnica, Draguč, Marinci, Mlini, Roč, Sovinjsko Polje), *melòn* (Brest), *mel^uôn* (Grdoselo, Žminj), *meluôn* (Pazin), *meluôn* (Lupoglav); **melun:** ČAK: *melùn* (Bakarac (uz *melôn*), Glavani, Iž, Kraljevica (uz *melūn*), Medulin, Rab, Vabriga, Veli Olib, Silba, Sali (uz *melū*), Unije (uz *baćir*)), *melùn* (Hum, Klarići, Marčenegla, Marčeneško Polje, Podmerišće, Rumeni), *melùn* (Bibinje (uz *càta*), Velo Grablje (uz *miluncîn*), Novi Vinodolski), ČAK/ŠTO: *melùn* (Dinjiška), ŠTO: *mèlùn* (Perković); **milon** ČAK: *milôn* Kršan (Pračana, Štrped, Veli Mlun); **malun:** ČAK: *malùn* (Rovinjsko Selo); **mlun:** ČAK: *mlūn* (Grohote (uz *baćir* i *càta*), Krilo Jesenice, ŠTO: *mlùn* (Bitelić (uz *càta*), Jabuka, Klis (uz *càta*), Kotezi, Omiš, Otok (pokraj Sinja, Sinj); **belun:** ČAK: *belùn*/*belunič* (Susak (uz *baćir*))

²⁰ *miluncîn* 'mala dinja'.

²¹ *milūn* 'vrsta dinje'.

Karta 5. Inačice arhileksema *melun*

U čakavskim je govorima naglasak uglavnom na zadnjemu slogu, a može biti akut: *milūn* (npr. Brusje) : *melūn* (npr. Novi Vinodolski) ili dugosilazni *milūn* (npr. Lun) : *melōn* (npr. Kaldir) te rijetko kratki naglasak: *milùn* (npr. Nugla).

U finalnome slogu pod dugosilaznim naglaskom može doći do zatvaranja vokala: *melōn* (Medveja) i/ili diftongizacije *meluōn* (Pazin), *meluōn* (Lupoglav). Kod inačice *mlun* ovjeren je samo akut: *mlūn* (npr. Grohote).

U štokavskim je govorima naglasak na prvome slogu, kratkouzlazni sa zanaglasnom duljinom: *milūn* (npr. Ražanac) ili kratkosilazni bez duljine: *mīlun* (Peroj). Iznimno je u Sumartinu na Braču zabilježen akut: *milūn*.

Arhileksem *melun* ishodište ima u latinskome *mēlo*, *melōnis* ‘dinja’, a različite inačice upućuju na različita razdoblja posuđivanja. Najstarija posuđenica bila

bi inačica *mlun* u kojoj se latinsko nenaglašeno *e* skratilo, nakon posuđivanja u slavenski razvilo se u *ь* te ispalo (Skok II: 404; Matasović 2011: 170–171). Matasović ovo posuđivanje datira prije 9. stoljeća, možda već i prije polovice 8. stoljeća (*ibid.*). Ovdje bismo mogli uključiti i oblik *malun* (Rovinjsko Selo), ako je *a* u njemu čakavska vokalizacija slaboga poluglasa (usp. *maša* ‘misa’, *malin* ‘mlin’). Inačice *melun* i *milun* bile bi mlađe, dalmatoromanske posuđenice, dok bi najmlađa bila inačica *melon*, iz mletačkoga *melon*.

Provedenim je istraživanjem razvidnim postao podatak koji dosad nije jasno istaknut u radovima, a to je da *mlun* ili *cata* u nekim govorima nisu sinonimi, nego je riječ o različitim vrstama dinje. Primjerice, u govoru Nadina zabilježeno je da je *milūn* ‘dinja s glatkom’, a *cāta* ‘dinja s rebrastom korom’, u kliškome je govoru *mlūn* ‘dinja s glatkom korom’ a *cāta* ‘dinja s hrapavom korom’, u govoru Kolana istaknuto je da je *milūn* ‘vrsta dinje’. Moguće je da je i u ostalim govorima tako, no u upitnicima za HJA ne nalazimo pitanja o vrsti dinja, a u dijalektnim rječnicima i radovima uglavnom se bilježi samo značenje ‘dinja’, te bi u budućim istraživanjima te podatke trebalo preciznije prikupljati.

3.1.14. *pipun* ‘dinja’

Naziv *pipun* potvrđen je samo u značenju ‘dinja’. Karakterističan je za sami jug Hrvatske. Sebišina je najsjeverniji punk u kojemu je zabilježen, a zatim se kontinuirano proteže od Makarskoga primorja preko Pelješca do Cavtata, što znači da se pojavljuje i u novoštokavskome ikavskom i istočnohercegovačkome dijalektu. Zabilježen je i u južnočakavskome dijalektu te jekavskoj čakavskoj oazi – Lastovu.

pipun: ČAK: *pipūn* (Vela Luka), *pīpun* (Babino Polje, Korčula (uz *bačīr* ‘vrsta dinje’), Kućište, Rašišće, Sućuraj, Šipanska Luka), *pīpu(n)* (Lumbarda), *pīpūn* (Lastovo), *pīpūn* (Blato na Korčuli), ŠTO: *pīpūn* (Cavtat, Dubrovnik, Grubine (uz *limūn* i *milūn*), Komin, Opuzen, Prapatnice (uz *milūn* i *bōstan*), Sebišina, Zaostrog), *pīpūn* (Brijesta (uz *pipūn*), Ston), *pipūn* (Brijesta (uz *pipūn*))

Ishodište je arhileksema *pipun* grčki *πέπων* ‘vrsta tikve (koja se jede zrela)’. Doslovno je značenje grčke riječi ‘(od sunca) skuhan, zreo’. Skok (III: 660) pretpostavlja dalmatoromansko posredništvo.

U svim govorima, izuzev Sebišine (*bōstan* ‘lubenica’, *pīpūn* ‘dinja’), u kojima je potvrđen *pipun* u značenju ‘dinja’, zabilježena je *dinja* u značenju ‘lubenica’.

3.1.15. *tikva* ‘dinja’

Jedino je u štokavskome govoru Poljica zabilježen naziv *tikva* u značenju ‘dinja’. Riječ *tikva* naslijeđena je iz praslavenskoga **tyky*, **tykьve* (usp. slovenski *tikva*, staroruski *тыкы*, ruski *тыква*, poljski *tykva*). Dublja etimologija nije sigurna, a kao jedna od mogućnosti spominje se posuđivanje iz nekoga pred-

indoeuropskog izvora, iz kojega bi bili i grčki *σικώα* ‘tikva’ i latinski *cucumis* ‘krastavac’ (ERHJ II: 463).

4. Zaključak

Ovim smo radom željeli prikazati leksički par (‘lubenica’ – ‘dinja’) iz područja *povrće* kod kojega postoje nedoumice u sporazumijevanju jer govornici često ne znaju na koji se naziv dijalektna inačica odnosi. Trenutačni podatci govore u prilog našim pretpostavkama da će se analizom naziva iz semantičkoga polja *kuhinja* utvrditi širok raspon dijalektnih inačica na jednome relativno malome zemljopisnom području.

Tako je u značenju ‘lubenica’ potvrđeno osam arhileksema: *lubenica*, *angurija*, *dinja*, *četrun*, *bostan*, *grčka*, *dinjabuča* i *barilak*, a njihova je distribucija različita. U čakavskome narječju potvrđeni su arhilekssemi *angurija*, *dinja*, *četrun* i *lubenica*, u kajkavskome *lubenica*, *grčka*, *dinjabuča* i *barilak*, a u štokavskome *lubenica*, *dinja*, *četrun*, *bostan* i *angurija*.

U značenju ‘dinja’ ovjereno je čak jedanaest arhileksema: *dinja*, *melun*, *pipun*, *cata*, *baćir*, *bostan*, *angurija*, *limun*, *dinjabuča*, *bulja* i *tikva*. U čakavskome narječju potvrđeni su arhilekssemi *melun*, *dinja*, *cata*, *angurija*, *pipun*, *baćir* i *limun*, u kajkavskome *dinja*, *dinjabuča* i *bulja*, a u štokavskome *dinja*, *pipun*, *melun*, *baćir*, *cata*, *bostan*, *limun* i *tikva*. Nazivi *angurija*, *dinja*, *baćir*, *bostan* i *dinjabuča* potvrđeni su u oba značenja.

Arhilekssemi u značenju ‘lubenica’ i ‘dinja’ razlikuju se, nedvojbeno, prema čestotnosti, inačicama, ali i po podrijetlu. Najveću skupinu naziva čine posuđenice, i to najviše iz romanskih govora (*angurija*, *baćir*, *cata*, *četrun*, *melun*, *pipun*, *barilak*) jedino je naziv *bostan* iz turskoga. Dijalektne inačice arhileksema *melun* upućuju i na različita razdoblja posuđivanja. Arhilekssemi *dinja* i *tikva* naslijeđeni su iz praslavenskoga, a u praslavenskome su najvjerojatnije posuđenice. Slavenskoga je podrijetla arhilekssem *lubenica*. Naziv *dinjabuča* nastao je spajanjem dvaju leksema, a naziv je *grčka* prevedenica. Nazivi *limun* i *bulja* nastali su metaforizacijom.

Analizom smo utvrdili i neke razlike u odnosu na dosadašnje radove. Primjerice, arhilekssem *baćir* u značenju ‘dinja’, iako rijedak, mnogo je rašireniji i raspršeniji. Također, arhilekssem *četrun* u značenju ‘lubenica’ također je rašireniji nego što se dosad u literaturi pisalo. Usto je primjetno da analizirana građa donosi i neprototipne ili manje poznate nazive. Možemo ih smjestiti u dva zemljopisna područja: sjevernu i južnu Hrvatsku, dva dijalektološka područja; kajkavsko i čakavsko narječje, a povezujemo ih s dva različita ploda: *tikvom* i *limunom*, sortama koje su im bliske.

Zemljovidima smo prikazali i prostiranje naziva u svim dijalektima, a razvedenost arhileksema *dinja* zasigurno je prouzročena i različitim vrstama dinja, što je vidljivo u čakavskim i štokavskim govorima uz obalu, u kojima postoji razlika između naziva za ‘dinju s glatkom’ i ‘dinju s hrapavom/rebrastom korom’. Stoga nam se za buduća terenska istraživanja uz temeljni odgovor za naziv ‘dinja’ nameću potpitanja: Poznajete li vrste dinje? Kako zovete dinju s rebrastom korom? Kako zovete dinju s glatkom korom? Također bi bilo korisno ovakve nazive ispitivati i s pomoću slikovnog upitnika.

Potvrđene inačice mogu biti izvrstan jezični marker pojedinoga govora ili govornoga tipa. Budući da je dio građe potvrđen prije 50-ak godina, ovim smo radom željeli oblikovati model za buduća istraživanja u semantičkomu polju *kuhinje*, koja bi bila korisna kako bi se utvrdilo jesu li sačuvani stari nazivi, dolazi li do novih inačica ili prevlasti standardnojezičnih leksema te kako bismo doprinijeli geolingvističkim istraživanjima u Hrvatskoj.

Popis punktova²²

Aljmaš – HJA; Apatovec – HJA; Babina Greda – HJA; Babino Polje – HJA; Badanj – HJA; Bakarac (Turina i Šepić 1977); Banj – HJA; Baška – HJA; Bater (Mirjana Crnić Novosel); Batina – HJA; Batrina – HJA; Bebrina – HJA; Beli – HJA; Beli Manastir – HJA; Bibinje (Šimunić 2013); Biskupija – HJA; Biškupec – HJA; Bitelić (Čurković 2014); Bjelovar – HJA; Blatnica Pokupska – HJA; Blato na Korčuli (Milat Panža 2015); Bogdanovci – HJA; Boljun – HJA, (Francetić 2015); Bosiljevo – HJA; Božava – HJA; Brbinj (Rančić 2013); Brčevac – HJA; Brdovec – HJA; Brest – HJA; Brežani (Marina Marinković); Brijesta – HJA; Brinje – HJA; Brod na Kupi – HJA; Brodski Stupnik – HJA; Brovinje (Nežić 2013); Brusje – HJA; Cavtat – HJA; Cerje kod Sesveta (Šatović i Kalinski 2012); Cerna – HJA; Cres (Houtzagers 1985); Crikvenica (Ivančić Dusper i Bašić 2013); Cubinec – HJA; Čabar – HJA; Čazma – HJA; Črnica (Benčić i dr. 2019); Darda – HJA; Davor – HJA; Delnice – HJA; Dinjiška – HJA; Dobrinj – HJA; Dračevica (Šimunović 2009); Dubašnica – HJA; Dubrovnik – HJA, (Bego-Urban 2010); Dugo Selo – HJA; Đurđevac – HJA; Garčin – HJA; Generalski Stol – HJA; Gerovo – HJA; Glavani – HJA; Gomirje – HJA; Gornja Garešnica – HJA; Gornja Vrba – HJA; Gornje Vrapče – HJA; Gračac – HJA; Gradište – HJA; Grdoselo – HJA; Grobnik (Lukežić i Zubčić 2007); Grohote – HJA, (Galović 2019; Sule 2023); Grubine (Tomislava Bošnjak Botica); Grubišno Polje – HJA; Gunja – HJA; Hlebine – HJA; Horvati – HJA; Hreljin (Mirjana Crnić Novosel); Hum (Benčić i dr. 2019); Hvar – HJA; Ilača (Kolenić 1999);

²² Uz punktove za koje je ispunjen *Upitnik za Hrvatski jezični atlas* bilježi se pokratak HJA; uz punktove za koje je građa preuzeta iz dijalektoloških rječnika i/ili radova navedena je bibliografska bilješka, a uz punktove čiji su podatci dobiveni recentnim istraživanjem navodi se istraživač. Punktovi su pretraživi na interaktivnoj karti mrežne stranice projekta *Od fertuna do peruna – dijalektološka i etimološka analiza leksema povezanih sa semantičkim poljem kuhinje* (DIJETA).

Islam Grčki (Magaš 2022); Ist (Smoljan 2013); Ivanić – HJA; Ižanovec – HJA; Jabuka – HJA; Jagnjedovec – HJA; Jezera (Ivana Kurtović Budja), Juršići (Kalčić, Filipi i Milovan 2014); Kaldir – HJA; Kali – HJA, (Benić 2013); Kalje – HJA; Kalnik – HJA; Kambelovac – HJA; Karin – HJA; Karlobag – HJA; Kastav (Miletić 2016); Kaštelir – HJA; Klanjec – HJA; Klarići (Benčić i dr. 2019); Klis (Ivana Kurtović Budja); Kolan (Oštarić 2005); Komin (Perina Vukša Nahod); Komiza – HJA, (Božanić 2008); Kompolje (Kranjčević 2003); Korčula (Kalogjera, Fattorini i Josipović Smojver 2008); Kostrena (Marina Marinković); Kotezi – HJA; Kraljevica – HJA; Krapina – HJA; Krasica – HJA; Krilo Jesenice – HJA; Križ – HJA; Kršan – HJA; Kučišće – HJA; Kukljica (Maričić Kukljčanin 2000); Kukuljanovo (Mirjana Crnić Novosel); Kunčani – HJA; Kupinec – HJA; Kupljenovo – HJA, (Jozić i Virč 2009); Kurilovec (Ivana Kurtović Budja), Kutjevo – HJA; Labin (Milevoj 1992); Lastovo – HJA; Lekenik – HJA; Lič (Mirjana Crnić Novosel); Lički Osik – HJA; Lijevo Sredičko – HJA; Lipik – HJA; Lobor – HJA; Lokve – HJA; Lovinac – HJA; Lovran (Mirjana Crnić Novosel); Lovreć (Tomislava Bošnjak Botica); Ložišće – HJA; Luka – HJA; Lukovdol – HJA, (Marina Marinković); Lumbarda – HJA, (Cebalo 2005); Lun – HJA; Lupoglav – HJA; Magić Mala – HJA; Marčenegla (Benčić i dr. 2019); Marčeneško Polje (Benčić i dr. 2019); Marija Gorica – HJA; Marinci (Benčić i dr. 2019); Martinec – HJA; Maruševac – HJA; Matulji (Spicijarić Paškvan 2015); Medulin – HJA, (Peruško 2010); Medveja – HJA; Metković (Perina Vukša Nahod); Mlini (Benčić i dr. 2019); Mraclin – HJA; Mrkoči (Runko 2014); Mrkopalj (Mirjana Crnić Novosel); Mrzla Vodica (Mirjana Crnić Novosel); Nadin (Magaš 2022); Naklice (Lorger i Ćurković 2016); Nerezine – HJA; Nerežišća (Šimunović 2009); Nin (Maštrović 1957); Novalja (Vranić i Oštarić 2016); Novi Grad (Emina Berbić Kolar); Novi Vinodolski (Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003); Nugla – HJA; Njivice – HJA; Ogulin – HJA; Okučani – HJA; Olib – HJA; Omiš – HJA; Omišalj – HJA, (Marina Marinković); Opuzen (Perina Vukša Nahod); Orahovica – HJA; Orubica – HJA; Ošljak (Valčić 2012); Oštarije – HJA; Otočac – HJA; Otok – HJA; Otok (pokraj Sinja) (Tomislava Bošnjak Botica); Pag – HJA, Paladini (Benčić i dr. 2019); Pasjak (Orlando 2013); Pašman (Marina Marinković); Pazin – HJA; Perković – HJA; Peroj – HJA; Peteranec – HJA; Petrcane – HJA; Pisarovina – HJA; Pitomača – HJA; Pitve (Barbić 2011); Podkilavac – HJA; Podmerišće (Benčić i dr. 2019); Podravska Moslavina – HJA; Podravske Sesvete – HJA; Podravski Podgajci – HJA; Podstrana (Ivana Kurtović Budja); Polača (Magaš 2022); Poljice – HJA; Ponikve (Mirjana Crnić Novosel); Posedarje (Magaš 2022); Poveljana (Tičić 2004); Požun – HJA; Pračana (Benčić i dr. 2019); Prapatnice (Mate Kapović); Pražnica – HJA; Primošten – HJA; Pučišća (Domagoj Vidović); Putjane – HJA; Putnikovići (Ivana Oraić Rabušić); Rab – HJA; Račišće – HJA; Rakitovec (Ivana Kurtović Budja); Radatovići – HJA; Rakalj – HJA; Rava (Božin 2017); Ravna Gora – HJA; Ražanac – HJA, (Magaš 2022); Repušnica – HJA; Rivanj (Radulić 2002); Roč (Benčić i dr. 2019); Rovinjsko Selo – HJA; Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001); Rumeni (Benčić i dr. 2019); Sali – HJA; Samobor – HJA; Sebišina – HJA; Selca (Šimunović 2009); Seline (Magaš 2022);

Senj – HJA, (Moguš 2002); Siče – HJA, (Emina Berbić Kolar); Silba – HJA; Sinj – HJA; Slavonski Kobaš – HJA; Slobodnica – HJA; Slunj – HJA; Solin (Marina Marinković); Sopje – HJA; Sovinjsko Polje (Benčić i dr. 2019); Srednji Lipovac – HJA; Srinjane (Mužinić 2022); Stari Mikanovci – HJA; Stanovi – HJA; Starigrad (Magaš 2022); Stari Grad – HJA; Stari Perkovci (Emina Berbić Kolar); Stative – HJA; Ston (Ivana Oraić Raibušić); Studena – HJA; Stupnički Kuti – HJA; Sućuraj na Hvaru; HJA; Sudovec – HJA; Suhovare (Magaš 2022); Sumartin – HJA; Susak – HJA; Sveta Nedelja – HJA; Sveti Martin – HJA, (Benčić i dr. 2019); Sveti Petar (Magaš 2022); Svilaj – HJA; Šaptinovci – HJA; Šeganovac – HJA; Šenkovec – HJA, (Hanzir i dr. 2015); Šestine – HJA; Škabrnja (Bašić 2013), Škrljevo (Mirjana Crnić Novosel); Šmrika (Bralić 2014); Štitar – HJA; Štrped (Benčić i dr. 2019); Tkon – HJA; Topolje (Emina Berbić Kolar); Topusko – HJA; Trebarjevo – HJA; Tribunj – HJA; Trnava – HJA; Trogir – HJA, (Geić i Slade Šilović 1994); Tučepi (Spicijarić Paškvan 2015); Tuhovec – HJA; Ugljan – HJA; Uniije (Nikolić 2000); Ustrine – HJA; Vabriga – HJA; Vaška – HJA; Vela Luka – HJA; Veli Iž – HJA; Veli Mlun (Benčić i dr. 2019); Velika Kopanica (Emina Berbić Kolar); Velo Grablje (Petrić 2018); Vid – HJA; Vinjerac (Magaš 2022); Virje – HJA; Virovitica; HJA; Vis – HJA; Vojnić – HJA; Vrbanj – HJA; Vrbnik – HJA; Vrgada – HJA, (Jurišić 1973); Vrh (Benčić i dr. 2019); Vrsi (Magaš 2022); Vukova Gorica – HJA; Začretje – HJA; Zaostrog – HJA; Zavala (Barbić 2011); Zdenčina – HJA; Zlarin – HJA; Zrinski Topolovec – HJA; Žminj – HJA, (Kalsbeek 1998)

Literatura

- ARj = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. 1880.–1976. Ur. Đuro Daničić i dr. Zagreb: JAZU.
- Barbić, Ante. 2011. *Rječnik Pitava i Zavale*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Bašić, Mile. 2013. *Rječnik govora mjesta Škabrnje*. Škabrnja: vlastita naklada.
- Bego-Urban, Melita. 2010. *Škrinja uspomena – Dubrovački jezični pabirci*. Čibača: Humanitarno društvo Župe Dubrovačke.
- Benčić, Matea i dr. 2019. *Mali rječnik buzetskih govora*. Buzet: Srednja škola Buzet.
- Benić, Mislav. 2013. Fonologija i naglasak imenica u govoru mjesta Kali. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39/1, Zagreb, 11–68.
- Božanić, Joško. 2008. Komiški dikcionar B (5–90). *Čakavska rič*, 36, 1–2, Split, 5–90.
- Božanić, Joško. 2022. Komiški dikcionar C – F (31–154). *Čakavska rič*, 50, 1–2, Split, 31–154.
- Božin, Davor. 2017. *Rječnik i govor starih žitelja otoka Rave*. Zadar: Matica hrvatska, Ogranak Zadar.
- Bralić, Ivanka. 2014. *Čakavske besede moje i sih mojih z Šmrike i Kraljevice*. Kraljevica – Rijeka: Udruga u kulturi „Stol” Kraljevica.
- Celinić, Anita. 2021. Geolingvistički pogled na završno *l* u glagolskom pridjevu radnom u govorima Hrvatskoga zagorja. *Kroz prostor i vrijeme. Zbornik u čast Miri Menac-Mihalić*. Ur. Anđela Frančić; Boris Kuzmić; Marija Malnar Jurišić. Zagreb: FF Press, 79–93.
- Celinić, Anita; Menac-Mihalić, Mira. 2022. Geolingvistički pogled na završno *l* glagolskoga pridjeva radnog. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 26, Zagreb, 15–30.
- Crnić Novosel, Mirjana; Ćurković, Dijana; Jozić, Željko; Vukša Nahod, Perina. 2014. Nazivi za sestrinu kćer u čakavskome narječju. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 40/1, Zagreb, 59–76.
- Ćurković, Dijana. 2014. *Govor Bitelića*. Doktorski rad. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- DELI = *Dizionario Etimologico della Lingua Italiana*. 1999. Bologna: Zanichelli.
- ERHJ = *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika I – II*. 2016. – 2021. Ur. Ranko Matasović. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ESSJ = Trubačev, O. N. (ur.). 1974. – (2021.). *Etimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov I – (XCII)*. Moskva: Nauka.
- Francetić, Ivan. 2015. *Rječnik boljunskih govora*. Pula: Sveučilište Jurja Dobriće u Puli.

- Galović, Filip. 2019. *Govori otoka Šolte*. Grohote – Zagreb: Općina Šolta – Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Geić, Duško; Slade Šilović, Mirko. 1994. *Rječnik trogirskog čakavskog govora*. Trogir: Muzej grada Trogira.
- Hanzir, Štefica i dr. 2015. *Rječnik kajkavske donjosutlanske ikavice*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- HE = *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/dinja>; <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/lubenica>> (pristupljeno 15. 3. 2024.)
- HER = Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- HJP = Hrvatski jezični portal, hjp.znanje.hr. (pristupljeno 10. 4. 2024.)
- Houtzagers, Peter. 1985. *The čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*. Studies in Slavic and General Linguistic. Amsterdam: Rodopi.
- Ivančić Dusper, Đurđica; Bašić, Martina. 2013. *Rječnik crikveničkoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić.
- Ivšić Majić, Dubravka; Vukša Nahod, Perina. 2018. O dinjama i lubenicama iliti kako obrati bostan. *Hrvatski jezik*, 5/2, Zagreb, 39–40.
- John, Marija. 2015. *Baranjski poddijalekt slavonskoga dijalekta*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:156023> (pristupljeno 14. 4. 2024.)
- Jozić, Željko; Virč, Ines. 2009. Kajkavski ikavski govor Hrebine i kajkavski ekavski govor Kupljenova – fonološke usporednice. *Filologija*, 53, Zagreb, 55–92.
- Jozić, Željko; Vukša; Perina; Ćurković, Dijana. 2011. Nazivi za bratova sina u hrvatskome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 37/2, Zagreb, 393–422.
- Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade*. II. dio. Zagreb: JAZU.
- Kalčić, Slavko; Filipi, Goran; Milovan, Valter. 2014. *Rječnik roverskih i okolnih govora*. Pazin – Zagreb – Pula: Matica hrvatska Pazin – Naklada Dominović – Znanstvena udruga Mediteran.
- Kalogjera, Damir; Fattorini Svoboda, Mirjana; Josipović Smojver, Višnja. 2008. *Rječnik govora grada Korčule*. Zagreb: Novi Liber.
- Kalsbeek, Janneke. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- Kapović, Mate. 2023. *Uvod u fonologiju*. Zagreb: Sandorf.
- Kastav. Naš stari grad. *Rječnik Cvjetane Miletić*. <https://kastav.poduckun.net/rjecnik/#toggle-id-1>. (pristupljeno 22. 2. 2024.)
- Kovačević, Barbara. 2023. *Pričam ti priču... (male frazemske etimologije)*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik.

- Kranjčević, Milan. 2003. *Ričnik gacke čakavštine*. Otočac. – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke – Grafrade.
- Lorger, Srećko; Ćurković, Dijana. 2016. Fitonimi Poljica. *Croatica et Slavica Iadertina*, 12/2, Zadar, 381–432.
- Lukežić, Iva. 1996. Polazišta i teze za opis iločke skupine govora. *Croatica*, 42/43/44, Zagreb, 213–236.
- Lukežić, Iva; Zubčić, Sanja. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća*. Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Magaš, Ivan. 2022. *Novoštokavski ikavski govori Sjeverne Dalmacije (od Starigrada do Biograda)*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Maričić Kukljičanin, Tomislav. 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica na otoku Ugljanu*. Zadar: Matica hrvatska.
- Maštrović, Ljubomir. 1957. Rječničko blago ninskog govora. *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 3, Zadar, 423–466.
- Matasović, Maja. 2011. *Analiza najstarijih latinskih posuđenica u hrvatskom u kontekstu ranih kontakata Romana i Slavena*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2014. Refleksi polaznoga *a* u hrvatskim govorima. *Riječki filološki dani*. Ur. Diana Stolac. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 397–408.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2016. Završni *m* i *n* u hrvatskim govorima. *Šesti hrvatski slavistički kongres*. Ur. Stipe Botica; Davor Nikolić; Josipa Tomašić. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 323–332.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2018. Geolingvistički pogled na infinitiv i supin u govorima hrvatskoga jezika u Hrvatskoj. *Poglavlja iz romanske filologije: u čast akademiku Augustu Kovačecu o njegovu 80. rođendanu*. Ur. Nina Lanović i dr. Zagreb: FF Press, 435–453.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2019. Završno *l* u glagolskom pridjevu radnom u štokavskim govorima u Hrvatskoj. *Bosanskohercegovački slavistički kongres, Zbornik radova (knjiga 1)*. Gl. ur. Senahid Halilović. Sarajevo: Slavistički komitet, 481–496.
- Milat Panža, Petar. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Miletić, Cvjetana. 2019. *Slovník kastafskega govora*. Kastav: Udruga Čakavski senjali.
- Milevoj, Marijan. 1992. *Gonan po nase. Rječnik labinskog govora*. Labin: vlastita naklada.
- MNTESZ = Loránd, Benkő (ur.). 1967. – 1984. *A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó. (XXXVII). Moskva: Nauka.

- Moguš, Milan. 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: HAZU – Matica hrvatska Senj.
- Mohorovičić-Maričin, Franjo. 2001. *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*. Rijeka: Adamić.
- Mužinić, Ana. 2022. *Jezična analiza srinjanskog govora*. Završni rad. Split: Sveučilište u Splitu.
- Nežić, Ivana. 2013. *Fonologija i morfologija čakavskih ekavskih govora Labinštine*. Doktorski rad. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Nikolić, Margita. 2000. *Unije – kuželj vaf sarcu*. Mali Lošinj: Katedra Čakavskog sabora Cres-Lošinj.
- Orlando Hrvatinić, Josip. 2013. *Rječnik mjesnoga govora Pasjaka*. Matulji: Općina Matulji – Kud Danica Pasjak.
- Oštarić, Ivo. 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili Ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- Petrić, Kuzma. 2018. *Rječnik govora Velog Grablja*. Hvar: Udruga Pjover.
- Pirone, Giulio Andrea; Carletti, Ercole; Corgnani, Giovanni Battista. 2001. *Il nuovo Pirone. Vocabolario friulano*. Udine: Società filologica friulana.
- Radulić, Ladislav. 2002. *Rječnik rivanjskog govora*. Zadar: Matica hrvatska.
- Rančić, Gordana. 2013. *Zavičajni rječnik i kronika mjesta Brbinj*. Zadar: Grafo-mar.
- REW = Meyer-Lübke, Wilhelm. ⁵1972. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter.
- RHJ = *Rječnik hrvatskoga jezika*. 2000. Ur. Jure Šonje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.
- RKKJ = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika*. Zagreb: HAZU.
- Runko, Radoslav. 2014. *Rječnik zaseoka Mrkoči u Istri*. Rijeka: Naklada Kvarner.
- Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I – IV*. Zagreb: HAZU.
- Smoljan, Ante. 2013. *Rječnik govora otoka Ista*. Zadar: Matica hrvatska.
- Snoj, Marko. 2003. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- Sokolić-Kozarić, Josip M.; Sokolić-Kozarić, Gojko M. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski: vlastita naklada.
- Spicijarić Paškvan, Nina. 2015. Nazivi za lubenicu, dinju i krastavac i njihove etimologije. *Jezikoslovlje*, 16, 2/3, Osijek, 187–210.
- Sule, Dinko. 2023. *Prilog za izradu rječnika čakavskoga govora Grohota na otoku Šolti*. Grohote: vlastita naklada.
- Šimunić, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Matica hrvatska.
- Šimunović, Petar. 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

- Šipka, Milan. ⁶2010. *Zašto se kaže?* Novi Sad: Prometej.
- Škaljić, Abdulah. ⁴1979. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- ŠR = *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. 2012. Matea Birtić i dr. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- Turina, Zvonimir; Šepić-Tomin, Anton. 1977. *Rječnik čakavskih izraza (područje Bakarca i Škrpljeva)*. Rijeka: Riječko književno i naučno društvo.
- Vinja, Vojmir. 1998. – 2003. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku I – III*. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- Vranić, Silvana. 2008. Čakavsko-štokavski odnosi u govorima jugoistočno-ga makrosustava na otoku Pagu. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, Zagreb, 119–134.
- Vranić, Silvana. 2017. Refleksi *q u istarskim čakavskim govorima zastupljenim u dijalektološkim atlasima. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 283–297.
- Vranić, Silvana. 2019. Jezična raznolikost kroz dijalektne karte hrvatskih narječja (u usporedbi s OLA kartama). *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 23, Zagreb, 121–145.
- Vranić, Silvana; Oštarić, Ivo 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Grad Novalja – Ogranak Matice hrvatske u Novalji – Filozofski fakultet u Rijeci. Novalja.
- VRH = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Gl. ur. Ljiljana Jojić. Zagreb: Školska knjiga.
- VRHJ = *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. 2006. Anić, Vladimir. Zagreb: Novi Liber.
- Vukša Nahod, Perina. 2015. Dinja i lubenica. *Hrvatski – jezik naših majki i naše djece 1*. Večernji list. http://ihjj.hr/uploads/content/Hrvatski_jezik_IHJJ.pdf. (pristupljeno 10. 3. 2024.)
- Vukša Nahod, Perina; Ivšić Majić, Dubravka. 2021. Od *katrige* do *banka* – iliti na čemu čakavci sjede. *Kroz prostor i vrijeme. Zbornik u čast Miri Menac-Mihalić*. Ur. Anđela Frančić; Boris Kuzmić; Marija Malnar Jurišić. Zagreb: FF Press, 301–313.

Dialectological and etymological analysis of lexemes with the meaning of *watermelon* and *melon* in Croatian local dialects

Summary

Based on the data gathered from the questionnaire for the *Croatian linguistic atlas*, dialect dictionaries, dialectological studies and unpublished material collected through recent field research, the paper presents a cartographic review of the lexemes with the meaning of *watermelon* and *melon* in the Kajkavian, Čakavian and Štokavian dialects, as well as their dialectological and etymological analysis. The work aims to contribute to Croatian geolinguistic research, especially in the semantic field of cuisine.

Ključne riječi: dijalektologija, etimologija, lingvistička geografija, dijalektne karte, dinja, lubenica

Keywords: dialectology, etymology, linguistic geography, dialect maps, watermelon, melon